

Københavnsmødet 1739

AF

WALTER BOSS

I.

Ved Københavnsmødet 1739 forstås man den række møder, der blev holdt i forsommeren mellem den dansk-norske »udenrigsminister« J. S. Schulin, den franske ambassadør Chavigny og den svenske diplomat og hattepartileder C. G. Tessin i København. De fleste og afgørende af disse møder foregik fra den 22. juni, da Tessin kom til byen, og til d. 10. juli, da han rejste videre til Paris, men, som det senere vil blive vist, var grundlaget for disse møder allerede lagt før Tessins ankomst til København ved en række samtaler mellem Schulin og Chavigny. Københavnsmødet har en central placering i forholdet mellem Frankrig, Danmark-Norge og Sverige, og det må bedømmes under hensyntagen til både de nordiske, de nordtyske og de europæiske politiske forhold.

I den svenske forskning hersker der ingen tvivl om, at Sverige skulle bruge Frankrig og Danmark-Norge i sin revanchepolitik overfor Rusland, og at det for Sveriges vedkommende er indenfor denne ramme, at man skal se Københavnsmødet. Den europæiske forskning, som koncentrerer sig om tidens stormagtsforhold bidrager ikke til belysning af Københavnsmødet, men der hersker enighed om, at Frankrig ville sikre sig Sverige og Danmark-Norge, mens uenigheden gælder det videregående formål med denne politik. En retning ser tidens mest afgørende politiske forhold i de fransk-østrigske relationer. Den ældre del af denne retning lagde særlig vægt på eksistensen af et fransk-østrigsk fjendskab, og den så dermed Frankrigs politik i Norden som bestemt af ønsket om at bruge de skandinaviske stater til at hindre Rusland i at støtte Østrig i det tyske rige.¹ Derimod lægger en yngre del af denne retning vægt på, at der bl. a. i 1739 var en fransk-østrigsk forståelse, og at Frankrigs politik i Norden ganske vist gik ud på at sætte Sverige i stand til at true Rusland, blot ikke for at hindre Rusland i at varetage sine interesser i det tyske rige, men for at hjælpe Tyrkiet, som på det tidspunkt var i krig med både Østrig og Rusland.²

En anden retning mener, at der bør lægges størst vægt på det fransk-engelske forhold, der hastigt udviklede sig mod en konflikt på grund af de to staters handelsinteresser.³ Endelig er der næsten fuldstændig mørke omkring den danske

¹ M. Sautai, *Les Préliminaires de la guerre de Succession d'Autriche*, 1907.

² E. Driault, *Chauvelin 1733-37, Son rôle dans l'histoire de la réunion de la Lorraine à la France*. *Revue d'histoire diplomatique* VII, Paris 1893.

P. Vaucher, *Robert Walpole et la politique de Fleury 1731-1742*. Paris 1924.

A. M. Wilson, *French Foreign Policy during the Administration of Cardinal Fleury 1726-1743*. Harvard 1936.

P. Muret, *La Prépondérance anglaise 1715-1765*. Paris 1949.

M. Braubach, *Versailles und Wien von Ludvig XIV bis Kaunitz*. *Die Vorstaden der diplomatischen Revolution in 18. Jahrhundert*. *Bonner historische Forschungen* 2, Bonn 1952.

³ R. Lodge, *The first Anglo-Russian Treaty 1739-42*. *English Historical Review* 43, 1928.

udenrigspolitikens sigte, til trods for at adskillige historikere særligt i slutningen af det 19. århundrede behandlede periodens danske udenrigspolitik.

Der er stærke divergenser om selve Københavnsrådets forløb og resultater. Stort set falder litteraturen i to traditioner, en svensk og en dansk. Begge grupper har kun overfladiske behandlinger af mødet på grundlag af et for begrænset kildemateriale, til at de problemer, kilderne aftegner, har kunnet løses. Den svenske traditions hovedstøtter er C. G. Malmström, O. Nielsen og W. Holst.⁴ Efter Holst bringer svenske forskere ikke noget nyt om de problemer Københavnsrådet rejser. Den danske tradition går over P. A. F. Vedel, L. Koch, H. L. Møller og E. Holm.⁵ Derefter standser den.

Den svenske tradition påviser de nye perspektiver i den nordiske politik, som hatpartiets magtovertagelse i Sverige medførte, og den sammenkobler svenske planer om at gøre den danske kronprins, den senere Frederik V, til svensk tronarving og Tessins rejse til København. Den mener at påvise, at det fra forsommeren 1739 blev aktiv dansk politik at gennemføre en union mellem rigerne, og at det var forhåbningerne til den svenske tronfølge, der fik Danmark-Norge til at nærme sig Sverige og Frankrig. Holst mener, at Københavnsrådet fik de konkrete resultater, at Danmark ville deltage i en svensk angrebskrig mod Rusland, hvis det fik ikke nærmere definerede andele af gevinsten. At man skulle arbejde videre på en triplealliance mellem Sverige, Frankrig og Danmark, samt at denne skulle udformes i Paris og bekræftes med en korrespondance mellem Schulin og Fleury eller mellem kongerne. Hele mødet blev en personlig succes for Tessin.

Den danske tradition mener, at det langtfra er sikkert, at tronfølgespørgsmålet overhovedet blev behandlet på mødet, ligesålidt som Danmarks tilnærmelse til Frankrig har noget at gøre med dette spørgsmål. Den tilnærmelse mellem Danmark-Norge, Frankrig og Sverige, som mødet var udtryk for, skyldtes, at Danmark ønskede at svække Ruslands stilling i Norden ved at forbedre Danmark-Norges og Sveriges. Iøvrigt mener den danske tradition, hverken at Københavnsrådet fik konkrete resultater eller betydning for de senere fransk-danske forhandlinger, der førte frem til den hemmelige dansk-norsk-franske traktat.

Trods de klare forskelle mellem den svenske og den danske tradition er det af betydning ikke at glemme den enighed, der hersker hos begge traditioner om, at årsagen til og drivkraften i Københavnsrådet var hensynet til rent nordiske forhold hos Sverige og Danmark-Norge. Den uenighed der er mellem den svenske og danske historieskrivning om Københavnsrådet skyldes dels deres respektive mål, dels deres anvendelse af iøvrigt utilstrækkelige kilder og kildegrupper. Den danske tradition har for Københavnsrådets vedkommende hovedsageligt benyttet kilder fra Rigsarkivet i København, men har dog også inddraget »svenske« kilder fra Sveriges Rigsarkiv. Derimod har den ikke inddraget kilder fra det fran-

⁴ C. G. Malmström, *Sveriges Politiska Historia* II, 2, Sthlm. 1863; O. Nielson, *Danmarks uppträdande i den Svenska Tronföljarefrågan 1739-43*, I-IV, Malmö 1874-1901; W. Holst, *Carl Gustav Tessin under resa-, rigsdagsmänna- och de tidigare beskickning åren*, Lund 1931.

⁵ P. A. F. Vedel, *Grev Rochus Frederich Lynar*. HT 4. r. IV, 1875; L. Koch, *Kong Christian den Sjettes Historie*, Kbh. 1886; H. L. Møller, *Christian den sjette og Grev Kristian Ernst*, Kbh. 1899; E. Holm, *Danmark-Norges Historie (1720-1814)* II. Kbh. 1894.

ske udenrigsministeriums arkiv. Derfor har den danske forskning været afskåret fra en meget vigtig kildegruppe, og dermed kan de mange uklare punkter omkring Københavnsmødet i den danske forskning forklares. Den svenske forskning, særlig W. Holst, har inddraget både den danske, svenske og franske kildegruppe, men den afgørende franske kilde har han ikke fundet. Dernæst har den svenske forsknings mål først og fremmest været at belyse Sveriges udenrigspolitik og for W. Holsts vedkommende at koncentrere sig om Tessins indsats. Den har naturligt nok ikke prøvet at belyse problemerne ud fra en dansk synsvinkel. Det vil sige, at den danske forskning simpelthen ikke har været i stand til at løse problemerne på grund af et for begrænset kildemateriale, mens den svenske ikke har kunnet gøre det, dels på grund af mangler i kildematerialet, dels på grund af den særlige og naturlige synsvinkel på stoffet.

Litteraturen rejser altså en række uløste problemer, nemlig hvilket sigte Danmarks udenrigspolitik havde? Hvad det videregående mål med Frankrigs udenrigspolitik var? Hvorledes de tre implicerede parter førte forhandlingerne? Hvilke konkrete resultater, der kom ud af mødet? Og hvilke årsager den gensidige tilnærmelse havde, med særlig vægt på undersøgelsen af den eller de bevæggrunde, der drev Danmark—Norge mod Sverige og Frankrig, idet disse to sidste staters motiver til at ville inddrage Danmark i deres forståelse i højere grad synes at være klarlagt. Disse spørgsmåls løsning er mulig først og fremmest fordi kildegrundlaget for denne undersøgelse er udvidet i forhold til tidligere undersøgelser, samtidig med at synsvinklen er søgt ændret fra det personal- eller nationalhistoriske til at omfatte det europæiske politiske system. Hermed er det mit håb at kunne belyse samspillet mellem vilkår og mål i den internationale politik og bidrage til viden om, i hvilken grad dels en mindre stat dels en større kan gennemføre egne udenrigspolitiske mål. Desuden behandler artiklen problemerne om forholdet mellem aktører i den internationale politik contra det internationale politiske system ved at fremdrage de træk i de internationale politiske konjunkturer, som de danske beslutningstagere anså for determinerende for deres afgørelser. Dette bliver gjort ved at stille spørgsmålet om det var hensyn til forholdene i hovedsystemet eller til forholdene i de bisystemer, den dansk-norske stat havde direkte interesser i, der var afgørende for Danmark—Norge, idet jeg samtidig søger at klarlægge, hvilket af bisystemerne, det nordiske eller det nordtyske, der prioriteredes højest, når Danmark—Norge søgte at realisere sine interesser og mål.

II.

De tre mænd, der var hovedaktørerne på Københavnsmødet, har alle efterladt sig beretninger om, hvad der skete på mødet. Tessin i en række samtidige indberetninger til Gyllenborg i Stockholm,⁶ Schulin i et brev, han skrev næsten halvandet år efter mødet til den daværende svenske gesandt i København, Palmstierna,⁷ og Chavigny dels med sine løbende indberetninger, dels med et samtidigt

⁶ Tessins korrespondance med Gyllenborg findes i Sveriges Rigsarkiv (herefter kaldet SRA), Danica 1739 og Gallica 1739.

⁷ Schulin t. Palmstierna 10.10.1740. TKUA. spec. del. Sverige A.II, Akter og dokumenter vedrørende det politiske forhold til Sverige 1739–1741.

memoire til den franske regering.⁸ Dette memoire kendes ikke mere i original, men findes i en afskrift, der blev taget tre et halvt år efter i det franske udenrigsministerium til internt brug. Da der er store forskelle mellem de tre kildegrupper bliver det nødvendigt med en nøjere kildekritisk analyse for at nå frem til at gøre rede for, hvad der egentlig skete på Københavnsrådet.

Tessins indberetninger til Gyllenborg er førstehånds og samtidige, men disse kilders værdi er alligevel stærkt omtvistet. Svenske historikere med Malmström i spidsen har nemlig stillet sig stærkt skeptiske overfor Tessins værdi som sandhedsvidne. Derimod mente W. Holst med sin bog om Tessin at bevise, at han ikke blot var en sand verdensmand og tidens største svenske statsmand, men også at han var ansvarsbevidst og hæderlig med sine indberetninger. Disse to uforenelige holdninger til Tessin betyder, at en skeptisk indstilling til hans kildeværdi er nødvendig, ikke mindst fordi man må huske på, hvor betydningsfuld Danmark—Norges tilnærmelse til Sverige og Frankrig var, for at Sverige kunne gennemføre den udenrigspolitik, som hattepartiet var eksponent for, og som Tessin personligt var dybt engageret i. En positiv dansk holdning til den svenske angrebskrig mod Rusland var en af forudsætningerne for et sådant foretagendes succes, samtidig med at en sådan positiv holdning ville være i klar modstrid til den defensive venskabs- og alliancetraktat, som Danmark—Norge havde sluttet med Rusland.

Holst begrunder bl. a. sin tiltro til Tessin med, at Tessins hovedrelation om Københavnsrådet skulle være nøje bekræftet af en tilsvarende depeche fra Chavigny til den franske regering. Holst henviser desværre ikke til, hvor en sådan depeche fra Chavigny findes, og den synes slet ikke at eksistere, ihvertfald ikke imellem hans øvrige korrespondance i det franske udenrigsministeriums arkiv. At Tessins opfattelse af Københavnsrådets resultater skulle være bekræftet af Chavigny stammer fra Tessin selv. Han mødte nemlig Chavigny igen, efter at de begge hver for sig var rejst fra København. Dette møde fandt sted i Hamborg, og her læste Tessin den vigtigste del af sin beretning om mødet til Gyllenborg højt for Chavigny, for at deres breve til deres respektive regeringer kunne stemme overens.⁹ Chavigny skrev meget lidt om Københavnsrådet i sine indberetninger. Det skyldtes, at han mente, at forhandlingernes hemmelighed var af så afgørende betydning for deres succes, at han ikke turde betro posten den, selvom brevene var i chiffer, fordi de blot ved deres omfang ville vække mistanke, når de skulle igennem Hannover.¹⁰

Chavigny har sandsynligvis aldrig skrevet en indberetning om Københavnsrådets resultat, men derimod nedfældede han sin version af forhandlingerne i et memoire til den franske regering. Dette memoire skrev han sandsynligvis straks efter det sidste møde med Schulin og Tessin, og før han forlod København, da memoiret er dateret d. 10. juli 1739, altså før han fik lejlighed til at høre Tessins

⁸ Histoire de l'alliance défensive conclue le 15 mars 1742 entre la France et le Danemark. Archives du Ministère des Affaires Etrangères (herefter kaldet AMAE), Mémoires et documents 4. — Chavignys indberetning t. Amelot fra maj/juni 1739. AMAE, Correspondance politique, Danemark, 111.

⁹ Tessin t. Gyllenborg 17.7.1739. SRA, Gallica 1739.

¹⁰ Chavigny t. Amelot 30.6.1739. AMAE, Correspondance politique, Danemark, 111.

udgave af forhandlingerne i Hamburg. Dermed kan memoiret ikke være udarbejdet under indflydelse af Tessin, og det må opfattes som en uafhængig kilde, affattet ud fra det indtryk Chavigny selv fik af Københavnsmødet. Memoiret findes nu kun i en afskrift til brug for en fremstilling af de hændelser, der førte frem til den dansk-franske alliance i marts 1742. Denne fremstilling er udarbejdet af M. Louis le Dran, der var anden sekretær i det franske udenrigsministerium, og den daterer sig fra d. 31. december 1743. Fremstillingen består af afskrifter af et udvalg af de vigtigste dokumenter og depecher vedrørende det fransk-danske forhold.¹¹ Disse afskrifter er, hvor det er muligt at sammenligne med originalerne, omhyggeligt udarbejdede, så der er ingen grund til at betvivle korrektheden i afskriften af Chavignys memoire.

Chavignys personlige situation indenfor den franske udenrigstjeneste var imidlertid højst problematisk, og den kan derfor tænkes at have påvirket hans indberetninger. Han havde siden sin diplomatiske start i 1712 tjent sig op til fransk stjernediplomat,¹² og hans placering siden august 1737 i København måtte for ham være lidt af en deportation. Denne kunne skyldes, at han havde hørt til den allernærmeste kreds omkring den mægtige franske udenrigsminister Chauvelin, der var blevet bragt til fald af Fleury i februar 1737, dels fordi Fleury frygtede, at Chauvelin stræbte efter selv at blive regeringsleder, dels fordi Chauvelin gik ind for en anden udenrigspolitik, end den Fleury ønskede fremmet. Chauvelin anså nemlig også efter fredspreliminærerne efter den polske arvefølgekrig Østrig for Frankrigs hovedmodstander. Samtidig skulle Frankrig dog bryde det handelsmonopol, England var ved at tilkæmpe sig. Fleury derimod mente sandsynligvis, at Frankrigs første udenrigspolitiske mål var at isolere England på kontinentet for så bedre at kunne tage et opgør med denne magt. Derfor havde han med fredspreliminærerne i Wien nærmet sig Østrig, som han nu på grund af truselen fra Tyrkiet kunne kontrollere i nogen grad. Denne tilnærmelse måtte dog ikke sætte væsentlige franske interesser på spil, og han mente at kunne bevare kontrollen med Østrig ved at bevare Tyrkiet som europæisk stormagt. Dette krævede dog, at Frankrig kunne sikre Tyrkiet en fordelagtig fred i dets krig med Rusland. En måde at sikre denne fordelagtige fred på var at sætte Sverige i stand til at true Rusland.

At Chavigny ikke havde fulgt Chauvelin ud i kulissen skyldtes ikke, at han havde ændret syn på den franske udenrigspolitikens mål og nærmet sig Fleury. Tværtimod lå Chavignys synspunkter stadig på linie med Chauvelins.¹³ Han var derfor klar over, at han ikke var i kridthuset hos Fleury. For at betrygge sin stilling var det således af stor betydning for ham, at han fik et positivt resultat ud af sin ambassade i København.

¹¹ Se note 8.

¹² J. Dureng, *Mission de Théodore Chevignard de Chavigny en Allemagne, sept. 1726–oct. 1731*, Paris 1912; E. Driault, *anf. arb.*

¹³ *Mémoire de M. de Chavigny Contenant quelques observations sur les anecdotes les plus importantes qu'il a recueillies des négociations, qui lui ont été confiés depuis 1712 jusques au mois de mai 1738. – Suite des reflexions de M. de Chavigny et des idées qui doivent naître du mémoire anecdotique 1.7.1739.*

Også Schulin var naturligvis førstehandsvidne til forhandlingerne. Hans syn på dem kommer frem i et brev, han skrev til den svenske ambassadør i København, Palmstierna, den 10. oktober 1740. Alene den kendsgerning, at hans fremstilling af Københavnsrådets resultater ikke er samtidig, maner til forsigtighed. Dette understreges af den hast, hvormed de politiske konjunkturer forandrede sig i det 18. århundrede, idet en ændret politisk konjunktur meget nemt kan påvirke den fremstilling, som den danske udenrigsminister giver af tidligere begivenheder til en udenlandsk diplomat.

Til trods for, at vi har alle de tre deltageres meddelelser om Københavnsrådet, kan ingen af beretningerne uden videre tages til følge, så meget desto mere som de alle tre viser betydelige indbyrdes divergenser. Ud over disse tre kildegrupper har vi nogle få breve fra Christian VI til Schulin bevaret, mens de breve, som Schulin må have skrevet til kongen om sagen, desværre er gået tabt. Christian VI's breve var af delvis privat karakter og var bestemt til internt brug mellem de danske beslutningstagere. Derfor kan de i nogen grad bruges til at kontrollere de andre kilders udsagn, men desværre er deres indhold langt fra tilstrækkeligt til at kaste et skarpt lys over Københavnsrådets gang og dets resultater.¹⁴

III.

Den 22. juni kom Tessin til København. Han fik en usædvanligt ærefuld modtagelse, da den danske regering vidste, at han i høj grad ville sætte pris derpå.¹⁵ Da Christian VI ved Tessins ankomst først var i Roskilde, senere på Vallø og i Hørsholm, måtte Tessin indstille sig på at blive i København et stykke tid. Tessin havde straks ved sin ankomst et møde med Chavigny, der satte ham ind i den partistrid, der i København foregik mellem de engelsksindede og de fransksindede. Han fik at vide, at Christian VI gerne så, at han var forsigtig med, hvad han sagde, når han talte med Ivar Rosenkrantz, der var medlem af konseillet,¹⁶ og som havde forbindelse til den engelske minister i København, Titley.¹⁷ Dernæst havde Tessin en samtale med en dansker, som han i sin indberetning kalder »en pålidelig mand«.¹⁸ Denne »pålidelige mand«, har historielitteraturen ment, var Povl Løvenørn. Dette er imidlertid ikke sandsynligt, idet Løvenørn ikke var indviet i de udenrigspolitiske forhold og først i september 1739 fik besked om Danmark—Norges tilnærmelse til Sverige og Frankrig, og ved den lejlighed udtrykte han harme over ikke tidligere at være blevet taget med på råd. Den »pålidelige mand« kan også have været markgreven af Culmbach, dronningens bro-

¹⁴ Se RA. Privatarkiver. J. S. Schulins privatarkiv. Brevene er trykt i J. Møller, *Mnemosyne* III, 1832-34.

¹⁵ Lynar t. Christian VI 13.6.1739. Arsberetninger fra Geheimearkivet V, s. 214.

¹⁶ Tessin t. Gyllenberg 25.6.1739. SRA Danica 1739.

¹⁷ Tessin t. Gyllenberg 28.6.1739. SRA Danica 1739: Han (Schulin) sagde, at han efter kongens befaling havde bedt Chavigny fortælle mig, at Rosenkrantz ikke måtte få kendskab til denne hemmelighed (den fransk-dansk-svenske forhandling), da han ikke kunne tie over for sin hustru, hvis moder, fru Scheel, var en nær ven af Titley (den engelske gesandt i København).

¹⁸ Tessin t. Gyllenberg 25.6.1739. SRA Danica 1739.

der, som netop på denne tid var i København. Han havde allerede før Tessins ankomst søgt at gøre sin indflydelse gældende til fordel for Frankrig. Den tredje og den mest sandsynlige mulighed for at identificere »den pålidelige« mand er, at det drejer sig om overhofmarskal Friedrich Carl v. Gram. Gram optrådte nemlig senere i forhandlingerne og var en hyppig gæst hos Schulin, som i nogen grad indviede ham i de udenrigspolitiske spørgsmål.¹⁹

»Den pålidelige mand« fortalte Tessin, at Christian VI ønskede at afslutte en alliance med Sverige og Frankrig, straks efter at Danmarks traktat med England var udløbet, og at han var villig til at tage de forholdsregler en sådan alliance kunne medføre, hvis man blot forinden kunne aftale en delingstraktat til det danske hofs fordel, inden Sverige var kommet i besiddelse af de baltiske lande. »Den pålidelige mand« tilføjede så i største fortrolighed, at en sådan traktat tog sigte på den del af Bohus len, som kunne lette forbindelsen mellem Danmark og Norge.²⁰ Henvendelsens form viser, at den pålidelige mand var sendt til Tessin af den danske regering. Årsagen til, at Schulin ikke selv foretog dette udspil kan have været, at forslaget var så bastant, at det ville være en fordel at lade det fremkomme som en prøveballon ad en uofficiel kanal, der ikke kunne siges at forpligte Danmark—Norge, og som Schulin let kunne afsvære sig ethvert kendskab til, hvis situationen skulle kræve det. Tessin svarede da også med almindelige forsikringer om god enighed og rigernes sikkerhed, og han sørgede i følge sin egen indberetning for ikke at binde Sverige til noget.

Med Tessins to samtaler med Chavigny og sandsynligvis Gram, havde den danske regering fra starten markeret overfor Tessin, at den lagde vægt på, at de forhandlinger, der skulle føres, blev omgærdet med størst mulig hemmelighed. Da Tessin kom til København, var han ganske uforberedt på, at sagerne havde taget en for Sverige positiv vending. Den dansk-engelske traktat af 14.3. 1739 havde været et hårdt slag mod de svenske planer om at forskyde den nordiske magtbalance ved en krig mod Rusland, da den ville blive en vovelig sag uden dansk aktiv eller passiv støtte. På denne baggrund må man forstå Tessins overraskelse over den åbenhed, han straks mødte. I virkeligheden havde Danmark—Norges svingning over mod Frankrig og Sverige været i gang længe før Tessins ankomst, og hele første fase af forhandlingerne var overstået med et resultat, der krævede, at Tessin måtte kobles på den næste forhandlingsfase. Derfor var Tessin ventet med stor utålmodighed af både Chavigny og Schulin.

Allerede i de første dage af maj havde Schulin overfor Chavigny taget klar afstand fra den nyligt indgåede traktat med England,²¹ og snart efter forsikrede Schulin ham om, at Danmark—Norge ønskede at slippe ud af alliancen med England og afslutte dels en bilateral traktat med Frankrig — dels en triplealliance med Frankrig og Sverige i løbet af det tredje og sidste år af den engelske traktat.²² Denne kovending ikke blot overraskede den franske regering, men forekom den også uforståelig. Alligevel greb den lejligheden og autoriserede Chavigny til

¹⁹ Tessin t. Gyllenborg 28.6.1739. SRA Danica 1739.

²⁰ Se note 16.

²¹ Chavigny t. Amelot 5.5.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²² Chavigny t. Amelot 12.5.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

at søge at holde Danmark—Norge fast, ved at kræve en »acte déclaratoire« undertegnet straks om at ville underskrive en alliancetraktat med Frankrig efter udløbet af den dansk-norsk-engelske traktat.

Den bilaterale alliancetraktat skulle forhandles på grundlag af Chavignys forhandlinger med Schulin i løbet af vinteren 1739. De var endt resultatløse, da Schulin afbrød dem for at gå med England i marts måned.²³ Dermed kunne Chavigny give sine videre forhandlinger med Schulin et fast grundlag, fordi de så skulle gå ud fra hans eget traktatudkast fra d. 19. februar.²⁴ Dette udkast var fremkommet i skarp konkurrence med de engelske tilbud, og var derfor særdeles gunstigt for Danmark, ja så gunstigt, at Chavigny havde fået en skarp kritik for det af sin udenrigsminister.²⁵ Traktatudkastet imødekom alle danske sikkerhedsønsker, idet det dels gav Danmark store subsidier dels gav ubegrænsede sikkerhedsgarantier, idet parterne lovede hinanden ubegrænset militær støtte i tilfælde af krig, lige indtil man havde opnået en tilfredsstillende oprejsning. Til gengæld for alt dette lovede Danmark intet, idet artiklerne om den nordiske politiske situation var affattet så tvetydigt, at de ville være åbne for næsten en hvilken som helst fortolkning. På dette grundlag havde Chavigny en ny samtale med Schulin i begyndelsen af juni. Schulin udtalte nu, at man kunne indgå en foreløbig dansk-norsk-fransk traktat, og straks derefter en foreløbig triplealliance med Sverige. For at sikre denne plan skulle man udveksle breve, der indeholdt forsikringer om den faste beslutning om at gennemføre traktaterne. Dette gik Chavigny ind på, idet han undlod at fremføre den franske regerings ønske om en »acte déclaratoire«, da han mente, Schulins forslag gik ud på det samme, selvom det var mere omstændeligt.²⁶ Da både Chavigny og den danske ambassadør i Paris, Schulenburg, var hjemkaldte, mente Schulin, at man skulle undlade at udnævne nye karakteriserede ministre. Dette ville sløre den dansk-franske tilnærmelse og dermed bidrage til, at forhandlingerne kunne holdes hemmelige.²⁷ Dette handlingsforløb kender vi kun fra korrespondancen mellem Chavigny og den franske udenrigsminister, Amelot. Men det bekræftes delvis af, at Schulenburgs efterfølger som dansk gesandt i Paris, Niels Krabbe Wind, kun blev udnævnt til ministre chargé des affaires,²⁸ hvad der også gjaldt Chavignys efterfølger Le Maire.

Sådan var stillingen, da Tessin kom til København. Første fase af forhandlingerne var afsluttet. Man var i praksis allerede enige om den fransk-danske traktats indhold, idet traktatudkastet fra februar blot skulle pudses af. Man var enige om, at man straks skulle gå videre med forhandlinger om en triplealliance, som generelt sigtede på et foretagende mod Rusland, men hvis nærmere indhold var uafklaret. Derfor måtte man vente på Tessin.

Endelig var man enige om, at traktaterne skulle være foreløbige og først træde

²³ Amelot t. Chavigny 28.5.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²⁴ Chavigny t. Amelot 24.2.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²⁵ Amelot t. Chavigny 10.3.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²⁶ Chavigny t. Amelot 9.6.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²⁷ Chavigny t. Amelot 16.6.1739. AMAE corr. pol. Danemark 111.

²⁸ Christian VI t. Wind 5.6.1739. RA. TKUA spec. del. Frankrig C 246.

i kraft ved udløbet af Danmark—Norges traktat med England, men indtil da sikres ikrafttrædelse ved hjælp af forpligtende breve mellem Frankrig og Danmark. Hele sagen måtte holdes hemmelig. Dermed sikrede Schulin sig, at Danmark—Norges forhold til England og Rusland ikke blev kompromitteret.

Den 25. juli skulle Tessin til middag hos Schulin. Han var allerede blevet sat ind i forhandlingernes tilstand af Chavigny, og ved sin samtale med den »pålidelige mand«, måtte han være klar over visse af de danske hensigter. Den svenske regerings mening med at lade Tessin gøre et ophold i København på vejen til Paris var blot, at han skulle undersøge det danske hofs holdning, idet det svenske hatteparti havde grund til at håbe på en mere velvillig dansk indstilling til Sverige, efter at ledende svenske hattepartiledere havde ladet sive ud, at de gerne så den svenske trone tilfalde det danske kongehus, således at en union mellem de nordiske kroner blev etableret.²⁹ Tessins instruks vedrørende forhandlingerne i København var derfor holdt i meget generelle vendinger, om at han skulle udforske Danmarks holdning, men den forbød ham dog udtrykkeligt at fremsætte reelle forslag, der kunne binde Sverige. Hvis der fra dansk side kom nærmere forslag, skulle han indberette det. Denne instruks udgjorde dog ikke hele hans baggrund for at føre forhandlingerne i København på Sveriges vegne. Hans ledende position i hattepartiet gav hans sendelse en ganske selvstændig karakter i forhold til den hjemlige ledelse, endda med ikke nærmere definerede beføjelser til at tage initiativer, som han mente vekslende politiske konjunkturer krævede.³⁰

Samme aften som middagen hos Schulin fandt sted, ankrede en fransk eskadre, som havde været ventet nogen tid, op på Københavns red.³¹ Eskadren skulle også besøge Stockholm og ved at vise flaget i Østersøen gøre det klart, at der for fremtiden måtte regnes med Frankrig, når magtforholdene i området skulle afgøres. Denne magtdemonstration skulle virke befordrende på de franske planer med de nordiske lande. Ud over Tessin var også Gram til stede ved middagen, og Schulin talte ganske ligeud om det svensk-fransk-dansk-norske forhold, idet han gjorde rede for forhandlingssituationen og for den plan, han allerede var enedes med Chavigny om. Han betonedede hemmelighedens betydning, og for at den kunne bevares, skulle yderligere forhandlinger føres i Paris og kun gå igennem Chavignys, Fleurys og Tessins hænder.³² I de følgende dage havde Tessin adskillige samtaler med Schulin. I sin indberetning til Gyllenborg om disse samtaler understregede Tessin, at han selv stadig kun udtalte sig i generelle vendinger, mens Schulin trængte på for at få konkrete resultater. Det ser dog ud til, at Tessin fremsatte den tanke, at triplealliancen kunne forhandles på grundlag af den nylig sluttede fransk-svenske traktat fra november 1738. Tessin mente dog, at triplealliancen blot skulle være en venskabstraktat, og dermed tømte han den for det indhold og formål, som Schulin og Chavigny var enige om, at den skulle have. Tessin mente, at Schulin nu var gået bort fra planen om at afslutte en foreløbig traktat med Frankrig, og at man nu foretrak at forny og udvide den svensk-dan-

²⁹ Lynar t. Christian VI 12.5.1739. RA. Relationes aus Schweden 1739.

³⁰ Se W. Holst, *anf. arb.*, s. 182 og 183 samt s. 220 f.

³¹ Se note 16.

³² Tessin t. Gyllenborg 28.6.1739. SRA. Danica 1739.

ske venskabs- og defensivalliance fra 1734, hvorved man kunne optage Frankrig i den, samtidig med at Danmark ville have 3- eller 400.000 écus i subsidier, d.v.s. at ifølge Tessin var forhandlingssituationen kaotisk. Der var hverken nogen køreplan eller noget reelt indhold i tripleallianceforhandlingerne, kun et stadig ønske om forhandling. Det vigtigste efter Tessins mening var, at Sverige i tilfælde af en krig med Rusland ikke behøvede at frygte, at Danmark ville opfylde sin defensivalliance med Rusland.³³ Denne beskrivelse af forhandlingssituationen er i total modsætning til Chavignys samtidige opfattelse. Han mente, at sagen var helt gennemtænkt og forhandlingsmålene fastlagt i så høj grad, at han ikke engang turde betro posten sine breve.³⁴

Den 4. juli var Tessin til audiens hos kongen på Hørsholm Slot, men heller ikke dette møde kom der noget ud af. Tessin holdt sig efter sit eget udsagn til generelle venskabsforsikringer, mens kongen trængte ind på ham med konkrete forslag.³⁵ Tirsdag d. 7. juli var Tessin atter på Hørsholm Slot. Denne gang til afskedsaudiens, og udsigten til at rejse fra Danmark uden at have fået noget ud af en ellers gunstig situation, fik ham til at udtale sig mindre tilbageholdende, end han efter sine indberetninger ellers plejede. Efter sit eget udsagn sagde Tessin dels, at de faktorer, der før havde skilt Sverige og Danmark—Norge, ikke længere eksisterede, dels gjorde han rede for de politiske fordele, rigerne havde af en nær forståelse, hvis Frankrig og Spanien blev optaget i den. Derefter sagde Tessin til kongen, at han ikke var autoriseret til at fremsætte virkelige forslag, men at Sverige gerne ville gå med i noget aktuelt. Et middel var en »acte déclaratoire« eller en »traité provisionel«, der kunne nås ved en udvidelse af 1734-traktaten, som ved Frankrigs og Spaniens tilslutning kunne få en artikel om handel og en anden om subsidier. Det hele ville han fremføre for kardinal Fleury sammen med Chavigny og iøvrigt korrespondere med Schulin. Når venskabet var sikret, kunne man så indgå en nærmere aftale om, hvad der tjente til rigernes berømmelse. Ifølge denne fremstilling fremsatte Tessin altså tanken om en firemagts-traktat, som dog blot skulle være en venskabstraktat. Man kunne nå frem til den gennem en foreløbig traktat på grundlag af den svensk-danske traktat fra 1734, således som Schulin havde foreslået det.

Ifølge Tessin svarede Christian VI, at han erkendte nytten af en aftale mellem de nordiske kroner, Frankrig og Spanien, men at han var betænkelig ved en »acte déclaratoire« og en foreløbig traktat. Det bandt hans hænder for meget. Han mente, at Spaniens og Frankrigs tiltrædelse til 1734-traktaten fortjente en nøjere analyse af Schulin. På grundlag af denne samtale konkluderede Tessin i sin indberetning til Gyllenborg, at kongen ville indlade sig med Frankrig senest ved udløbet af sin traktat med England, og at Sverige i tilfælde af krig med Rusland let kunne få Danmark til at holde sig neutralt eller opnå dets hjælp ved en fordelagtig »traité de partage«.³⁶

Samme dag, som mødet fandt sted, refererede Christian VI det i et brev til

³³ Tessin t. Gyllenborg 2.7.1739. SRA. Danica 1739.

³⁴ Chavigny t. Amelot 30.6.1739. AMAE, corr. pol. Danemark 111.

³⁵ Tessin t. Gyllenborg 5.7.1739. SRA. Danica 1739.

³⁶ Tessin t. Gyllenborg 9.7.1739. SRA. Danica 1739.

Schulin. Formålet med brevet var at give Schulin den nødvendige baggrund til at fortsætte forhandlingerne med Tessin. Dette brev bekræfter, at Tessin fremsatte tanken om et firemagtsforbund på grundlag af en foreløbig traktat, der skulle forhandles ud fra den dansk-svenske traktat af 1734, men i kongens version står der intet om, at det blot skulle være et venskabsforbund. Kongen skriver, at han spurgte Tessin om, hvilket formål denne traktat skulle have, men der kom intet svar. Kongen sagde ham direkte, at han ikke begreb hans plan, og at han måtte åbenbare den for Schulin. Kongen svarede iøvrigt Tessin, at det ikke gik an at indlade sig i bestemte forbindelser med Frankrig og Spanien, så længe traktaten med England varede, og at han ikke ville indlade sig i noget før de tre år var gået.³⁷ I Tessins version var kongens svar ikke nær så afvisende. Onsdag d. 8. juli havde Tessin så et møde med Schulin, men det føjede intet nyt til sagen.

Det er fristende at lade Tessins regelmæssige indberetninger til Gyllenberg danne grundlag for en fremstilling af forhandlingernes gang. Men på de punkter, det er muligt at kontrollere Tessins oplysninger med andre primære og samtidige førstehåndskilder, bekræftes de ikke. Både i forhold til Chavignys og Christian VI's fremstillinger udviser Tessins væsentlige afvigelser. Alene på grundlag af denne uoverensstemmelse er det nærliggende at afvise Tessins beretning. Desuden er der mangel på indre sammenhæng mellem Tessins beretning om sine forhandlinger med Schulin op til d. 2. juli og hans møde med kongen d. 7. juli. I sin indberetning d. 2. juli fremstiller Tessin forhandlingssituationen som kaotisk, mens det af hans indberetning af 9. juli fremgår, at forhandlingerne med Schulin tværtimod havde ført frem til enighed om en køreplan for forhandlingerne om firemagtsforbundet. Grunden til, at Tessin i indberetningen af 2. juli fremstiller forhandlingssituationen som kaotisk, var, at Tessin ikke kunne skrive til Gyllenberg, at han var gået ind i konkrete forhandlinger. Det var nemlig en klar overskridelse af hans instruks. I indberetningen af 9. juli tog Tessin så skridtet. Her fremsatte han tanken om et firemagtsforbund for kongen. For i nogen grad at dække sig ind overfor anklager om at overtræde sin instruks, skrev han til Gyllenberg, at han havde gjort Christian VI opmærksom på, at han ikke var autoriseret til at fremsætte virkelige forslag, men dette forbehold refererer kongen ikke i sit brev til Schulin. Udsigten til at måtte forlade København uden noget reelt resultat af forhandlingerne, fik Tessin til at tale mere ligeud, og han havde nogen dækning derfor, da han var bemyndiget til at tage initiativer, som ændrede konjunkturer tilsagde ham. Det er hans tvetydige instruks, som i hans indberetninger giver hans fremstilling en tendens til manglende præcision.

Den anden fase i forhandlingerne på Københavnsmødet kan altså resumeres således: Chavigny og Schulin satte Tessin ind i forhandlingssituationen hurtigt efter hans ankomst til København, og Schulin benyttede sig sandsynligvis af Gram til uofficielt at lade Tessin få at vide, hvilke fordele Danmark ønskede at få ud af den triplealliance, man skulle til at forhandle. Tessins instruks gav ham ikke mulighed for at gå ind i så konkrete forhandlinger, som dette oplæg ville føre

³⁷ Christian VI t. Schulin 7.7.1739. RA. Privatarkiver: Schulins privatarkiv.

med sig. Men de politiske konjunkturer var for positive til, at han kunne undlade at søge at drage fordel af dem ved en forhandling. Her blev Schulin og Tessin enige om et forhandlingsgrundlag, der skulle bestå i den dansk-svenske defensive traktat af 1734. Man ville stræbe efter at udvide den således, at Frankrig og måske Spanien kunne optages, og man dermed havde dannet en triple- eller quarduplealliance. De videre forhandlinger skulle foregå i Paris og kun føres mellem Fleury, Tessin og Chavigny. Således søgte man at bevare hemmeligheden, som på grund af Danmarks nyligt indgåede traktat med England var af stor betydning. Det egentlige sigte med denne tre- eller firemagtsalliance må de tre forhandlere have været klare over, men Danmarks pris for at gå med var af en sådan art, at Tessin ikke kunne inkludere sig i forhandling derom uden klart at overskride sin instruks. Derfor ville han slet ikke udtale sig om sigtet med traktaten, som dermed ville blive tomt for sit reelle indhold og ikke sikre Danmark nogen som helst fordele. Derfor forkastede Christian VI hele det opnåede forhandlingsgrundlag, idet han dog lod en dør stå åben for Tessin, da han henviste ham til videre forhandlinger med Schulin. Dermed var både tremagtstraktaten og den dansk-franske traktat sat på spil. Hvis traktaterne skulle reddes, måtte der komme en afklaring med hensyn til triplealliancens formål. Denne afklaring kom ikke onsdag d. 8. juli, da Tessin forhandlede med Schulin. Den 10. juli skulle Tessin rejse videre til Frankrig. Der var kun en dag tilbage til at Chavigny, Tessin og Schulin kunne søge at redde traktaterne.

Torsdag d. 9. juli mødtes Chavigny, Schulin og Tessin for sidste gang. Hvem der tog initiativet til mødet vides ikke, men siden Schulin og Tessin var skiltet den foregående dag uden at træffe en ny aftale, er det sandsynligt, at Chavigny bragte dem sammen endnu en gang. Dette møde blev Københavnsrådets tredje og sidste fase, og dette møde blev afgørende for forhandlingerne. I Tessins version af mødet sagde Schulin, at Christian VI var parat til at forhandle om en triple- eller quarduplealliance mellem de nordiske kroner, Frankrig og Spanien. Forhandlingerne skulle føres ved det franske hof og forslagene overbringes gennem Le Maire, men »at kongen af Danmark gierna önskade det en secret article där wid måtte widhäftas af innehåld: Att enär Sverige finner tid och tillfälle at ersättia sin ledne förlust och skada så skulle de contraherande Parter i största stillhet derom öfwerlägga och til sielfwa warkställigheten concurrera samt Danmark efter erhållit önskeligit udslag äga en wiss aftald delaktighet i winsten denna omtalte tractat med des secreta article skulle i sådan beredskap hållas, at han wid läglig tid måtte kunna underteknas samt måtten och medlen öfwerläggas och effecten föllia innan nogon ens en sådan concert förmådde mistänke«. Videre i sin indberetning skrev Tessin, at Schulin mente det bedst kunne stadfæstes ved ministerielle breve mellem kardinalen og ham selv eller ved en brevveksling mellem kongerne. De engelske subsidier skulle så bruges i overensstemmelse med de ny aftaler. Hemmeligheden var sjælen i forhandlingerne. »Således är första förslaget af en delicat secret article kommen från detta hofwet och det i hr. Chavignys och min närevaro . . . Mina uttålelser härwid woro ganska warsamna och derjemte så inrättade at hans maytt. ey bindes emedan jag altid androg brist på

instruction men på andra seden undflydde iag altid sorgfälligt at ey rebutera dette hofwet«. ³⁸

I denne version af forhandlingerne er det bemærkelsesværdigt, at Tessin lod Schulin fremsætte både tanken om triplealliancen og den hemmelige artikel. At Schulin klart erklærede at ville deltage i en angrebskrig mod Rusland, og at Danmark så skulle have en andel af det vundne, når krigen var heldigt gennemført. Endelig skrev Tessin, at Sverige ikke var bundet. Af brevet fremgår det endvidere, at den køreplan for forhandlingerne man tidligere var enedes om, endnu engang blev bekræftet af Schulin, som også endnu engang understregede betydningen af, at forhandlingerne blev holdt hemmelige.

I Schulins version, der er affattet næsten 1½ år efter, fremtræder handlingsforløbet og resultatet næsten diametralt modsat. I sit brev til den svenske minister i København, Palmstierna fra d. 10.10.1740 skriver Schulin, at Tessin havde foreslået, at man skulle forene sig mod Rusland, når tiden var inde, men at Schulin havde ment, at den dansk-svenske alliance var tilstrækkelig til at garantere freden i Norden. Rusland vidste, at det ikke kunne angribe den ene, uden at den anden kom til hjælp. Tessin havde insisteret på, at man for at inddæmme Rusland og for at svække det så meget, at det ikke længere kunne true Nordens sikkerhed måtte frem til »des liaisons plus étroites, et des concerts plus particuliers entre les deux couronnes; sur quoi je [Schulin] lui répliquai, que c'étoient des choses à faire dans son tems, mais dans ce cas, il fallait trouver au roi mon maitre un objet de convenance réelle, qui put balancer le hazard et les dépenses d'une telle entreprise. C'est le précis de tous les discours qui ont roulés entre M. le Comte de Tessin et moi, et qui fait voir, qu'il n'y a eu ni d'ouvertures ni de déclaration de ma part ni de plan imaginé par moi même«. ³⁹

Her er det bemærkelsesværdigt, at Schulin undgår enhver omtale af en triplealliance. Dette er imidlertid en forudsætning for at kunne benægte, at der har været tale om noget aktuelt angrebsforbund rettet mod Rusland. Derefter fremstiller Schulin Tessin som den aktive part i forhandlingerne. Det er Tessin, der kræver etableringen af et forbund mellem de nordiske kroner, og han er ophavsmanden til noget, der kunne ligne en hemmelig artikel, mens Schulin selv ingen åbninger har gjort og heller ikke har fremsat nogen som helst plan. Tværtimod har han undvigende skudt sagen ud til en uvis fremtid. Han finder dog lejlighed til at markere, at Danmark i tilfælde af en virkelig fordel ikke vil afvise et eller andet fælles foretagende med Sverige. Kort sagt, der har hverken været tale om triplealliance, nogen hemmelig artikel fra Schulin's side eller noget som helst andet, der aktuelt var rettet mod Rusland, og der blev ikke taget nogen som helst form for beslutninger.

Endelig har vi Chavignys version af forhandlingerne i form af et memoire dateret d. 10. juli, altså dagen efter forhandlingerne. Det betyder, at det er udarbejdet af Chavigny før mødet med Tessin i Hamburg. Grunden til, at Chavigny ikke

³⁸ Tessin t. Gyllenborg 9.7.1739. SRA. Danica 1739.

³⁹ Schulin t. Palmstierna 10.10.1740. RA. Sverige A II, Akter og dokumenter vedrørende det politiske forhold til Sverige 1739-41.

skrev en indberetning om forhandlingerne til sin regering, var som tidligere nævnt hans mistillid til postvæsenet, og da han selv skulle rejse hjem umiddelbart efter forhandlingerne, foretrak han at afgive et memoire ved sin hjemkomst i stedet for at sende en indberetning.

I dette memoire sondrer han ikke klart mellem de forskellige stader, hans forhandlinger havde gennemløbet siden midten af maj. Derfor fremtræder memoiret som en redegørelse for det samlede forhandlingsforløb. I memoiret skriver Chavigny bl. a., at fordelene for Danmark—Norge og Sverige ved at gå sammen i både krig og fred er åbenbare, og at det er, hvad Schulin er gået ud fra, da han erklærede: »que le roi son maitre ne sera point éloigné de concerter et d'arrêter tout a l'heure, le plan que son Eminence estimera le plus convenable. Que s'il s'agissoit de quelques mesures qui dussent tendre à l'offensive, ce prince se prépareroit volontiers et de bonne sorte à l'execution, mais qu'il y aurait des arrangement à prendre et à faire de loin soit par Mer, soit par terre. . . . M. de Schulin réduit les objets de convenance au recouvrement des provinces enlevées à (?) la Suede d'une part, et de l'autre à la succession à la couronne de Suede.

Il paraise souhaiter quant au premier, que l'on y avise sérieusement et que l'on se prépare à l'execution dans la ferme confiance que le Danemark y trouvera quelque accroissement proportionné aux efforts et aux hazards d'une guerre commune. L'acquisition du territoire de Bahus paroît jusqueicy déterminer le premier objet de convenance. Il faut convenir que si l'on ne prétend rien au dela de ce qui est nécessaire pour ouvrir et assurer la communication du Danemark avec la Norvège, le sacrifice que la Suede fera, ne sera point gratuit; que le Danemark l'aura bien payé s'il agit a bon escient et concourt efficacement aux succès d'une guerre commune«. Derefter skriver Chavigny om, hvormeget Schulin er optaget af den svenske arvefølge. Schulin fortalte, at Petersborg allerede havde mistanke til hertugen af Zweibrücken og ville modarbejde hans valg. Derefter ville Rusland selv indsætte en konge som i Polen.

Danmark ville ikke komme med en deklARATION; »j'ay proposé un traité provisionel, et au cas que l'on y trouvât trop de longueur ou trop d'inconveniens, que l'on pouroit y suppléer par une correspondance de prince a prince, c'est a dire que le Roy, tant pour luy que pour la Suede, et le Roy de Danemark une fois decidés et d'accord sur les points fixés de l'alliance projeté leurs Majtés pouroient s'engager mutuellement sous la forme d'une lettre respective qu'elles s'ecriroient lorsque le modele que l'on dresserait en France, auroit été agréé des parties«. Chavigny fortsætter, at Schulin foretrak det sidste og kun bad om tid til at afgive beretning til Christian VI for at sætte seglet for hans billigelse på. Videre skriver Chavigny: »son maitre ne sera pas plustot dans la confiance d'un engagement solide, qu'il employera tout de suite les subsides de l'Angleterre à faire les arrangement necessaires pour l'execution et l'accomplissement de ce qui aura été prevu et stipulé«. ⁴⁰

Her er det bemærkelsesværdigt, at Schulin utvetydigt vil gå i krig sammen

⁴⁰ Histoire de l'alliance defensive conclue le 15 Mars 1742 entre la France et le Danemark. Fait par M. Louis le Dran second Comis des affaires Etrangères le 31.12.1743. AMAE Documents et mémoires bd. 4.

med Sverige, og at han iøvrigt vil rette sig efter den plan, Frankrig vil foretrække. Men for at deltage i en krig mod Rusland skal Danmark have ihvertfald Bohus len samt visse fordele i forbindelse med den svenske succession. Sidst er Schulin gået ind på, at en foreløbig traktat sættes op i Frankrig, og at dens ikrafttræden garanteres ved kongebreve mellem den danske konge og den franske konge ikke blot på Frankrigs vegne men også på Sveriges. Endelig vil Danmark straks begynde at bruge de engelske subsidier til at foretage rustninger. Chavigny kender ikke til et direkte forslag til en hemmelig artikel vedføjet traktaten. Men hovedindholdet ligger klart: Dansk deltagelse i en svensk krig mod Rusland til gengæld for svensk tilbagegivelse af Bohus len til Danmark, samt visse ikke nærmere definerede fordele for Danmark i forbindelse med den svenske succession. Det hele garanteret af Frankrig.

Schulins version af forhandlingerne adskiller sig stærkt fra de to øvrige, der iøvrigt også er indbyrdes forskellige, således at det er klart, at de er uafhængige af hinanden. Schulins beretning må forkastes som kilde til Københavnsmødets tredje fase, ikke blot fordi den ikke er samtidig, og fordi den er i modstrid med de øvrige samtidige førstehåndskilder, men også af andre årsager. Når Schulin hævder, at forhandlingerne mellem ham og Tessin nærmest formede sig som en udveksling af synspunkter på den politiske situation i Norden, må årsagen være at finde i, at de politiske konjunkturer var forandret, da han skrev sin beretning, i forhold til forsommeren 1739. Københavnsmødet blev nemlig afholdt under Ruslands krig med Tyrkiet, og mens det engelsk-spanske forhold så ud til at gå imod en krig i Vestindien. Derfor kunne det blive umuligt for England at gribe ind i Norden, samtidig med at et svensk-dansk-norsk angreb på Rusland ville kaste Rusland ud i en to-frontskrig.

Først på efteråret 1739 brød søkrigen ud mellem Spanien og England. Schulin var straks klar over, at det også ville betyde krig mellem Frankrig og England. Han mente desuden, at krigen ville brede sig bl. a. til Tyskland. Det ville betyde, at Frankrig måtte gribe ind der og ikke kunne engagere sig direkte i Norden, hvad England ganske vist heller ikke ville kunne.⁴¹ Da Tyrkiet allerede i efteråret 1739 havde sluttet fred med først Østrig senere Rusland, ville Danmark og Sverige komme til at bære byrderne ved en krig med Rusland alene. Det var Schulin ikke indstillet på.

Schulins brev til Palmstierna var fremkommet som en korrektion til et brev fra Gyllenborg, hvori Gyllenborg forsøgte at få Danmarks støtte til en krig med Rusland på grundlag af Tessins referat af Københavnsmødets resultater.⁴² Under de ændrede internationale konjunkturer og Gyllenborgs mangel på hensyntagen til de danske interesser, samtidig med at Danmark endnu ikke havde foretaget de nødvendige rustninger, var Schulin tvunget til at afsværge Københavnsmødets resultater for at holde Sverige tilbage fra at angribe.

⁴¹ Le Maire t. Amelot 27.9.1740. AMAE, corr. pol. Danemark 1742.

⁴² Extrait d'une lettre de M. le comte de Gyllenbourg á M. le Colonel de Palmstierna (findes i svarmappe dateret 10.10.1740, hvilket vil sige, at Schulin har modtaget uddraget fra Palmstierna den dag og straks besvaret det). RA. TKUA, spec. del Sverige A II. Akter og dokumenter vedrørende det politiske forhold til Sverige 1739-41.

Chavignys og Tessins samtidige beretninger om Københavnsmodet bekræfter på mange punkter hinanden, mens der på andre og væsentlige er uoverensstemmelser mellem dem. Da disse kilder er uafhængige af hinanden, har der på mødet været opnået enighed om følgende punkter: (1) Anden fases enighed om, at en foreløbig tre- eller firemagtsalliance skulle forhandles færdig i Paris blev stadfæstet. (2) Denne alliance skulle sigte på en offensiv mod Rusland. (3) Dens ikrafttrædelse efter udløbet af den dansk-engelske alliance skulle stadfæstes ved en brevveksling mellem den franske og den danske konge. (4) Danmark ville straks gå igang med at foretage rustninger for de engelske subsidier. De modstridende punkter udgøres dels af spørgsmålet om, hvorvidt bestemmelserne om en »traité de partage« skulle tilføjes traktaten i en hemmelig artikel eller indgå i selve traktaten, dels, og det er det væsentlige, hvilket indhold denne »traité de partage« skulle have. Endelig hersker der uenighed mellem kilderne om, hvem der var den aktive, og hvem der var den mere passive i forhandlingerne.

Angående det første spørgsmål er det sandsynligst, at en »traité de partage« skulle holdes hemmelig. Hvis selve traktaten blot skulle være en venskabs- og defensivalliance, kunne den godt offentliggøres. Hvis selve traktaten skulle gøres offensiv måtte den holdes hemmelig. Da alliancen skulle forhandles på grundlag af den dansk-svenske defensivalliance af 1734, er det sandsynligst, at den skulle vedblive med at være en defensivalliance. Dermed kunne den offentliggøres. I så fald måtte det offensive sigte sammen med delingsbestemmelserne hæftes hemmeligt på traktaten.

Angående de øvrige spørgsmål, hvor der hersker uenighed mellem kilderne, må Tessins beretning forkastes. Den må forkastes, fordi Tessin i sin indberetning var nødt til at lade det se ud, som om han selv holdt en meget lav profil i forhandlingerne og lade det fremstå, som om Sverige var ubundet. Dette lykkedes endda kun i et vist omfang for ham, idet han lod forhandlingsresultatet fremstå i generelle vendinger og hævdede, at han ikke havde bundet Sverige til noget. Hans instruks sigtede jo kun på, at han skulle sondere det danske hofs indstilling, og den forbød ham udtrykkeligt at foretage sig noget på egen hånd, der kunne binde Sverige, og selv at fremsætte reelle forslag. Desuden skulle han, hvis der fremkom forslag fra dansk side, rapportere dem hjem. Ved at sammenligne hans indberetninger af 9. juli med hans instruks, kan man fastslå, at han også i sin egen version af forhandlingerne havde overtrådt sin instruks, idet han havde bundet Sverige til en videre forhandling om triplealliancen, der selv i hans beretning havde en grundlæggende substans. Denne overskridelse af instruksen kan dog forsvares med hans ambassades selvstændige karakter og med, at det, der i hans version af forhandlingerne var sket, kun var til Sveriges fordel. Den løn, Schulin skulle have forlangt, angik kun noget af det, man ved et fælles foretagende kunne vinde. Det betød, at Schulin skulle have søgt at sikre Danmark en baltisk provins, og at en sådan andel af gevinsten først skulle forhandles engang ud i fremtiden. Her kommer den anden årsag til at forkaste Tessins indberetning. Der kendes ingen kilde fra noget tidligere tidspunkt, hvor Schulin skulle have ønsket en baltisk provins, og det stred mod Danmarks tidligere udtrykte mål, der var at få

Bohus len. Desuden strider Tessins version mod hele det øvrige forhandlingsforløb, der klart viser, at Danmark som pris for en fortsat forhandling om triplealliancen krævede klart definerede fordele.

Derimod er der flere grunde til at følge Chavignys version af forhandlingerne d. 9. juli. Han er en mere neutral kilde til den del af forhandlingerne, der angik en dansk løn for krigsdeltagelse, da det var Sverige og ikke Frankrig, der skulle udrede den territoriale del af gevinsten. Desuden havde han fuld baggrund i sin instruks for sin rolle i dette afsnit af forhandlingerne, og endelig passer hans version naturligt ind i det tidligere forhandlingsforløb og med de tidligere udtrykte danske mål.

Det vil sige, at der på Københavnsmødet også blev opnået enighed om, at triplealliancen og dens hemmelige artikel skulle undertegnes før angrebet på Rusland skulle finde sted, og at den danske løn skulle bestå i, at Sverige tilbagegav det Bohus len og indrømmede det fordele i forbindelse med den svenske succession. Hvad disse fordele skulle bestå i kom ikke klart frem, men med de svenske hattepartilederes oplæg fra midten af maj måned, måtte Schulin og Tessin tænke på, at Danmark skulle have selve tronen. Grunden til, at dette ikke blev sagt i forhandlingerne direkte, var vel både, at man ikke kunne regne med, at Frankrig ville medvirke til at skabe en ny stormagt i Norden, og at det kunne støde an i indflydelsesrige svenske kredse. Det er klart, at når det ikke klart indgik i forhandlingsresultatet, ville man heller ikke kunne holde nogen af forhandlerne fast på det. De kunne naturligvis kun holdes fast på, at Danmark skulle have visse, ikke nærmere definerede fordele i forbindelse med successionen.

Det er klart, at dette forhandlingsresultat måtte vække anstød i Sverige, og at det var en overskridelse af Tessins instruks. En overskridelse, der heller ikke kunne være acceptabel selv i betragtning af hans sendelses selvstændige natur. Disse store indrømmelser fra Tessins side havde imidlertid været nødvendige for at give de videre forhandlinger om triplealliancen et grundlag, så at de kunne færdiggøres i Paris.

Umiddelbart ser det mærkeligt ud, at forhandlingsresultatet skulle stadfæstes af den franske konge også på den svenske konges vegne. Det er dog forklarligt udfra, at forhandlerne tillagde hemmeligheden i forhandlingerne så stor vægt. Den svenske konges magt kunne langt fra sammenlignes med de to øvrige kongers, og hans indsigt i forhandlingerne var dels unødvendig, dels farlig, da han ikke var tilhænger af hattepartiet eller dets politik.

I Chavignys version skulle Schulin have sagt, at Danmark var parat til at rette sig helt efter Frankrigs planer. Det kan umiddelbart forekomme utroligt, at Schulin skulle komme med en så vidtgående udtalelse. Det er det imidlertid ikke, da udtalelsen i virkeligheden var temmelig tom, idet Danmark naturligvis ikke ville deltage i en krig, hvis Frankrig gik imod. Hvis Frankrig derimod ønskede krigen, var Danmark dækket ind, dels ved de fordele det havde fået i triplealliancen, dels ved den bilaterale traktat, som Danmark skulle enes med Frankrig om i forvejen. Grundlaget for den bilaterale traktat var jo Chavignys traktatprojekt af 19. februar. Det sikrede Danmark Frankrigs aktive militære støtte, hvis Danmark blev

angrebet, lige indtil Danmark selv erklærede at have fået oprejsning for den lidte overlast. Kort sagt, ligegyldig hvilke planer Frankrig kunne fatte, var Danmark dækket ind.

Endelig hersker der uenighed om, hvem der var den drivende kraft i forhandlingerne, idet Schulin hævder, det var Tessin, mens Tessin og Chavigny er ret enige om, at det var Schulin. Schulins årsager til at forvride handlingsforløbet er gennemgået, så derfor må hans opfattelse forkastes også på dette punkt. Schulin må have været den drivende kraft under den sidste forhandling, fordi det var ham, der skulle presse Tessin til at gøre de nødvendige indrømmelser. Men i denne proces må Chavigny også have været virksom. Sandsynligvis var det ham, der fik den sidste forhandling stablet på benene, og af hans memoire fremgår det, at han forsvarede de danske krav til Sverige.

Med de resultater, man var nået frem til, havde forhandlerne grund til at være tilfredse. Chavigny, fordi han med de faste oplæg til den dansk-norsk-franske traktat og til triple- eller kvadrupelalliancen havde sikret Frankrig mulighed for at lægge et voldsomt pres på Rusland, hvis det søgte at krydse Frankrigs planer andet steds. Desuden kunne han vende tilbage til Paris med den personlige diplomatiske succes, som hans usikre stilling efter Chauvelins fald fordrede. Schulin havde i en gunstig politisk konjunktur sikret sig mulighed for at fremme Danmarks nordiske politiske interesser uden virkelig fare, da det var lykkedes ham at få Frankrig til at støtte Danmarks politiske mål.

Ved at få de to øvrige stater til at gå ind på at holde forhandlingerne hemmelige, havde han endog opnået, at Danmark kunne føre politik på to planer, et officielt og et hemmeligt. Det officielle sigtede på ved alliancen med England at opretholde fred og status quo i Norden. Det hemmelige skulle fremme en politik, der skulle føre frem til en omvæltning i den nordiske magtbalance til Danmarks og Sveriges fordel. Tessin havde sikret sig Danmarks støtte til Sveriges krig mod Rusland. Det var en væsentlig forudsætning for succes. Denne diplomatiske gevinst havde imidlertid haft omkostninger, som Tessin havde grund til at mene var uacceptable i Sverige. Derfor fordrejede han forhandlingsresultatet og selve forhandlingsforløbet i sine indberetninger, så at Gyllenborg måtte få det indtryk, at det ikke ville være nødvendigt at betale noget særligt for Danmarks støtte. Dette bidrog senere til at så mistillid mellem Sverige og Danmark-Norge, således at Sverige startede krigen uden at have indledt de realitetsforhandlinger med Danmark, som havde været aftalt. Og da disse forhandlinger først kom i gang, skred de alt for langsomt fremad til at kunne hindre, at krigen fik sit for Sverige tragiske udfald. Dette senere hændelsesforløb skyldtes dog mere de senere ændrede politiske konjunkturer og den svenske regerings fejlberegning af Sveriges styrke end Tessins fordrejede indberetninger.

Forhandlingerne havde haft tre faser. En indledende, hvori Chavigny og Schulin uden vanskelighed var enedes om grundlaget for en bilateral traktat og en køreplan for en triplealliance. Den anden fase varede fra Tessins ankomst til København til to dage før hans afrejse. Her havde Tessin tilsluttet sig ønsket om en triplealliance, og han var gået ind for den forhandlingsmåde, som Chavigny og Schulin havde præsenteret for ham. Han havde samtykket i at tage

den dansk-norsk-svenske defensivalliance af 1734 som udgangspunkt for forhandlingerne, men da han havde nægtet at gå videre og give triplealliancen en virkelig substans, var forhandlingerne kommet ind i en krise, der truede med totalt at afbryde dem. Den tredje fase omfattede kun den sidste forhandling, som blev holdt umiddelbart før, Tessin skulle rejse fra København. Her blev forhandlingskrisen overvundet, og den offensive traktat fik sit forhandlingsgrundlag.

At beslutningen om forhandlingsgrundlaget for den bilaterale traktat mellem Frankrig og Danmark-Norge gik så konfliktløst og hurtigt skyldtes, at man allerede om vinteren var nået meget langt med de fransk-danske forhandlinger, inden Danmark brød og gik med England. Derfor var Chavigny, da forhandlingerne blev genoptaget, forsynet med de nødvendige instrukser. Derimod var den anden forhandlingsfase både langstrakt og sej. Enigheden om de generelle principper og metoder, de uendelige forsikringer om gode hensigter og den tilsyneladende åbenhed dækkede kun over forhandlingens virkelige vanskeligheder. Disse bestod for det første i særlig Tessins, men også Chavignys, mistillid til Schulin. Både Tessins og Chavignys indberetninger er fulde af beviser på det. De frygtede, at Schulin, der få måneder i forvejen var gået med England, kun var ude på at få dem til at åbenbare deres virkelige politiske hensigter, og Schulins egen åbenhed i starten overfor Tessin bar en del af skylden herfor. Den var simpelthen utrolig, og den blev opfattet, som var den dobbeltbundet.⁴³

Det fører over i den anden vanskelighed ved forhandlingerne. Mens Schulin var klar over Tessins og Chavignys bevæggrunde til at søge en triplealliance etableret, var disse uvidende om Schulins. Han bidrog selv til at vildlede dem. Chavigny og den franske regering troede, at Danmarks politik blev dikteret af frygten for Rusland, mens Tessin mente, at den skyldtes Englands indre politiske vanskeligheder.⁴⁴ Begge dele var forkerte,⁴⁵ men Schulin må have ment, at det var fordelagtigt for ham, at fremmede stater ikke var inde i de forhold, som han lagde til grund for sine beslutninger.

Forhandlingernes tredje og værste vanskelighed var delvis affødt af de to første. Den centrale hindring for en hurtig forhandlingsafslutning var, at forhandlingernes, hvem skal have hvad, voldte store vanskeligheder, dels på grund af Tessins instruks, dels på grund af spørgsmålets ømtålelighed og dels på grund af den gensidige mistillid og uvidenhed. I denne situation mente forhandlerne, at de kunne benytte tiden som et trumfkort, som parret med håbet om gevinst og andre løfter kunne få modparten til at give efter overfor truslen om en forhandlingsfallit. Et forhandlingssammenbrud ville i givet fald ganske vist ramme alle forhandlerne, men ikke lige hårdt. Danmarks deltagelse i krigen mod Rusland blev af Chavigny og Schulin betragtet som en nødvendighed for Sverige. Tessin derimod anså det ikke som et uomgængeligt led i de svenske planer, men for et meget gavnligt. Han vidste tilmed, at andre hattepartimedlemmer ikke tillagde Danmarks deltagelse så stor betydning som han selv. Og blandt disse folk var

⁴³ Chavignys memoire af 10.7.1739 i Le Drans afskrift, se note 40.

⁴⁴ Amelot t. Chavigny 19.4.1739. AMAE, corr. pol. Danemark 111; Tessin t. Gyllenborg 28.6.1739. SRA. Danica 1739.

⁴⁵ Se afsnit IV.

endda Gyllenborg, som han ikke havde noget godt forhold til.⁴⁶ Det var denne forskellige vurdering af Danmarks rolle i den nordiske balance, som medførte, at forhandlerne søgte at udnytte tidsfaktoren som et middel til at fremme egne forhandlingsmål.

Schulins mest benyttede og afgørende argument i forhandlingerne var tilbudet om aktiv hjælp i krigen mod Rusland, mens Tessin søgte at spille på en dansk frygt for Ruslands voksende magt og sandsynligvis også på de danske ønsker med hensyn til det svenske successionsspørgsmål. Chavigny brugte Frankrigs økonomiske og politiske position som Europas ledende magt i forhandlingerne. Politisk og militært lovede Frankrig at sikre Danmark, som endda blev lovet subsidier på 300 eller 400.000 écus alt efter omstændighederne.⁴⁷ Disse subsidier alene ville sætte Danmark i stand til at underholde en hær på mindst 20.000 mand. Samtidig er det bemærkelsesværdigt, at Frankrig tilbød Danmark større politiske garantier og bedre økonomiske betingelser end dem, Sverige havde fået i efteråret 1738. Det må skyldes, at Frankrig anså Danmark for en nødvendig brik i dets politik. Uden Danmark kunne der ikke lægges tilstrækkeligt pres på Rusland. Dette pres skulle bruges til at tvinge Rusland til at undlade at gå imod franske interesser, og subsidiebeløbet til de nordiske kroner på 600 til 700.000 écus årligt var næppe en enorm udgift i betragtning af, at Frankrig dermed mente at eliminere en stormagt med modsat rettede interesser fra det europæiske politiske hovedsystem. Da Danmark truede med et forhandlingssammenbrud viste det sig, at Tessin anså de svenske gevinstmuligheder i Balticum med Danmarks hjælp for mere værdifulde end Bohus len, men krisen havde været nødvendig for at lade dette regnestykkes facit komme frem.

I forhandlingernes tredje fase er det endvidere bemærkelsesværdigt, hvor selvstændigt både Tessin og Schulin handlede. For Tessins vedkommende er det allerede vist og kan forklares dels ud fra hans for en diplomat usædvanligt selvstændige stilling, dels Sveriges forfatning, der ikke klart placerede ansvaret for udenrigspolitikken, dels hans placering indenfor hattepartiet og endelig hans stærke interesse i, at forhandlingerne skulle afsluttes så gunstigt i København, at de kunne føres videre i Paris. Schulin optrådte imidlertid endnu mere selvstændigt. Christian VI var klar over denne dansk-norske tilnærmelse til Sverige og Frankrig, men i sit brev til Schulin d. 7. juli skriver han, at han til Tessin har sagt, at han ikke var klar over, hvad hensigten med triplealliancen var. Denne udtalelse skyldtes, at han ville lægge pres på Tessin, men af brevet kan man forstå, at kongen ikke ønskede at diskutere detaljer i sit lands udenrigspolitik, men henskød al videre forhandling til Schulin. Som retningslinier for de videre forhandlinger med Tessin fik Schulin kun at vide, at han skulle svare Tessin, og at kongen havde præciseret overfor Tessin, at han ikke ville indlade sig i noget med Frankrig og Sverige før den engelske traktat var udløbet. Schulin gik i den sidste forhandling langt videre, end man selv med den bedste vilje kan sige, at han havde mandat til i kongens brev. Han gik endda direkte imod kongens uvilje imod at indgå

⁴⁶ Se Holst, *anf. arb.*, 4. bog, kap. 2.

⁴⁷ Tessin t. Gyllenborg 2.7. og 9.7.1739. P. S. SRA. Danica 1739.

noget før udløbet af den engelske traktat. Schulins selvstændige optræden bekræftes af Chavignys memoire. Heraf fremgår det, at Schulin i virkeligheden tog beslutning om en mulig dansk krigsdeltagelse på egen hånd og på forventet efterbevilling. Han mente blot, at han skulle afgive beretning om forhandlingerne, så ville kongen sætte sit segl under. Man kan imidlertid sige, at denne selvstændige optræden retfærdiggjordes af begivenhedernes senere gang. Kongen satte sit segl under de kongebreve, der i løbet af efteråret blev skrevet til Frankrig. Dette tyder på, at kongen ganske vist var den, der formelt skulle tage beslutningerne, og som gjorde det, men at Schulin i realiteten var den, der afgjorde sagerne.

Arsagen til den enestående magtposition, Schulin indtog, kan findes i de overvejelser, han må have gjort sig om Danmarks placering i det internationale politiske system. Desværre har han ikke efterladt sig noget »politisk testamente«. Dette kan kun findes ved en rekonstruktion af hans politiske analyser på grundlag af det beslutningsgrundlag, som han havde til sin rådighed i vinteren og foråret 1739, da han først brød med Frankrig og gik med England for senere atter at søge en hemmelig tilnærmelse til Frankrig og Sverige.

IV.

I litteraturen om Københavnsrådet er der som tidligere nævnt to hovedsynspunkter på de årsager, der drev Danmark til at søge den tilnærmelse til Sverige og Frankrig, som Københavnsrådet er udtryk for. Det ene er, at forhåbningerne til den svenske arvefølge var drivkraften i Danmarks udenrigspolitik; det andet, at arvefølgespørgsmålet slet ikke blev behandlet på mødet, men at drivkraften var ønsket om at svække Ruslands stilling i Norden. Begge disse synspunkter lider af afgørende svagheder. Det sidste, fordi det ikke kan forklare, hvorfor Danmark var gået med England d. 14.3.1739, og dermed førte en politik, der sigtede på at opretholde fred og status quo i Norden, mens det ved at fuldføre de forhandlinger, det var langt inde i med Frankrig, kunne have svækket Rusland. Det første synspunkt kan i dag slet ikke opretholdes, fordi Christian VI først modtog indberetning om sine muligheder i det svenske successionsspørgsmål d. 19. maj, og den danske svingning over mod en tilnærmelse til Frankrig og Sverige begyndte senest d. 5. maj, og Schulin allerede før d. 12. maj var inde i realitetsdrøftelser om sagen med Chavigny.

Danmark var d. 12. marts gået med England. Den traktat ratificerede Danmark d. 28. april. Det betyder, at de faktorer, der drev Danmark til at fortryde sit engagement med England skal findes mellem d. 14. marts eller snarere d. 28. april og d. 5. maj. Disse faktorer kan ikke have drejet sig om muligheder for nye politiske gevinster, da der i hele den omtalte periode ikke er tale om sådanne. Den engelske alliance var som før sagt en alliance, der garanterede fred og status quo i Norden. Den medførte, udover at den sikrede en løsning på Steinhorstkonflikten, ikke egentlige gevinster, men tilgodeså de danske sikkerhedsinteresser. Og den gevinst, man kan sige løsningen af Steinhorstsagen var, betød kun lidt, da Steinhorst blot var et gods på grænsen mellem Hannover og Holsten, og konfliktløsningen bestod i, at den engelske konge betalte Christian VI 70.000 écus for det.

Hvis Danmark var gået med Frankrig og Sverige i vinteren 1738/39 havde der været tale om helt andre gevinstmuligheder, nemlig både politiske og territoriale. Det skulle have ført frem til en krig mod Rusland, og krigens mål var at ændre magtbalancen i Østersøområdet, ved at Sverige skulle genvinde de ved Nystadfreden afståede Østersøprovinser, og ved at Danmark skulle have Bohus len tilbage fra Sverige som løn for sin hjælp. Således ville magtbalancen blive ændret til både Sveriges og Danmarks fordel. Det var, hvad der allerede længe havde været Schulins ideer. Gentagne gange siden sommeren 1737 havde han til skiftende franske gesandter udtalt, at Ruslands store magt måtte begrænses ved hjælp af en offensiv triplealliance.⁴⁸ Og at Bohus len skulle være Danmarks andel, havde Schulin fremhævet allerede i april 1738, og igen da de formelle dansk-franske forhandlinger begyndte i efteråret 1738.⁴⁹

Altså, med den engelske traktat opgav Schulin mulige gevinster i sin nordiske politik, men sikrede til gengæld Danmark–Norges politiske stilling. Dette præciserer spørgsmålene: Hvilke politiske konjunkturer tvang Schulin til at prioritere sikkerhedsinteresserne højere end gevinstmulighederne i vinteren 1739, og hvilke ændrede konjunkturer i det internationale politiske system fik Schulin til at nærme sig Frankrig og Sverige i maj, eller med andre ord, hvad fik ham til at genoptage en udenrigspolitik, der sigtede på gevinstmuligheder? Disse spørgsmål er naturligvis kun to sider af samme problemstilling.

For Schulin så situationen i hovedsystemet således ud, at der var 6 stormagter, Frankrig, England, Østrig, Spanien, Tyrkiet og Rusland. Af disse kunne Østrig, Tyrkiet og Spanien påvirke situationen i Norden indirekte, de øvrige direkte. I hovedsystemet var der krig mellem på den ene side Tyrkiet på den anden side Østrig og Rusland. Mellem resten af hovedsystemets stater var der fred, efter at England havde indgået en overenskomst med Spanien om forholdene i Vestindien i efteråret 1738, d.v.s. at England og Frankrig kunne tænkes at være i stand til at gribe ind på den ene eller anden måde overfor Danmark, mens resten af stormagterne enten i kraft af begrænsede interesser og ressourcer eller på grund af ugunstige politiske konjunkturer ikke direkte kunne gribe ind i danske interesser.

De danske interesser var i hovedsagen bundet til to bisystemer: Det nordtyske og det nordiske. Det nordtyske domineredes af de tre stater Preussen, Danmark–Norge og Hannover i personalunion med England. Af disse tre lokale magter plus eventuelt interesserede stormagter afhang områdets magtbalance, som ingen af de tre lokale magter ønskede ændret til egen ulempe.

Tronfølgen i Jülich og Berg var et stridsspørgsmål, som så ud til at kunne blive afgørende for forholdene i bisystemet. Både Preussen, Sachsen og Sulzbach hævdede at have krav på hertugdømmet. Frankrig, hvis mægling i Tyrkerkrigen Østrig var afhængig af, havde fået Østrig og Holland med til at støtte Sulzbach, men England havde svaret nej.⁵⁰ Dette skyldtes, at England ikke ønskede, at den franske indflydelse i det tyske rige yderligere skulle øges ved at Sulzbach fik ar-

⁴⁸ Nove t. Amelot 6.7.1737 og Chavigny t. Amelot 27.7.1737.

⁴⁹ Chavigny t. Amelot 5.4., 4.11. og 23.12.1738.

⁵⁰ Söhlenthal t. Schulin 10.10.1738. RA. TKUA, spec. del. England B 96.

ven. På den anden side kunne man ikke vente, at England ville støtte Preussens krav, da det ville være mod Hannovers interesser at blive omklamret af Preussen, og fordi der eksisterede et personligt dårligt forhold mellem Frederik Wilhelm af Preussen og Georg af England-Hannover. Ikke desto mindre modtog Schulin i november og december 1738 gentagne indberetninger om, at Preussen, England og Holland nærmede sig hinanden.⁵¹ Disse bemærkelsesværdige nyheder bekræftedes stort set fra den danske gesandt i Berlin, Jessen, mens de afkræftedes fra den danske gesandt i Wien, Frankenau.⁵² Overfor disse modstridende indberetninger må Schulin have foretrukket de indberetninger, som stammede fra forhandlingspladserne, og for ham må den nordtyske situation derefter have taget sig således ud: England, der i efteråret 1738 havde frigjort sig fra en mulig søkrig med Spanien, ønskede nu at engagere sig i Nordtyskland for at skabe en fast modstand mod Frankrigs stadig større indflydelse. En forudsætning herfor var en tilnærmelse til Preussen. Denne tilnærmelse var ønsket af mange i England, men imod Hannovers interesser. Den dansk-hannoveranske konflikt om godset Steinhorst kunne betyde, at også Hannover så en fordel ved en tilnærmelse til Preussen, og dermed ville der kunne blive enighed om en eller anden løsning af det Jülich-Bergske spørgsmål. Således ville Danmark i Nordtyskland komme til at stå alene overfor de to øvrige lokale magter, der endda havde trukket en stormagt ind til støtte for deres interesser i området. Dette ville i en spændt situation være en direkte trusel mod Danmark—Norges sydgrænse og dets sikkerhed.

Det nordiske bisystem bestod af Rusland, Sverige—Finland, Danmark—Norge og Preussen. Ved fredslutningerne efter den store nordiske krig havde Rusland indtaget Sveriges stormagtsstilling. Samtiden mente dog, at Ruslands styrke ikke var større end Sveriges og Danmark—Norges tilsammen. Rusland var nu engageret i en krig med Tyrkiet. Dette var en gunstig situation for Sverige til at søge at genvinde sin tabte stormagtsstilling, og da også Danmark—Norge, som tidligere vist, var utilfreds med magtbalancen i Norden, var udsigterne til en heldigt gennemført krig mod Rusland afgjort tilstede. England var ganske vist imod en krig i Norden, men dets reaktion var alligevel vanskelig at bedømme, da det ikke var sikkert at det ville vove at sende en flåde ind i Østersøen, dels fordi et sådant skridt ville blive imødegået af et tilsvarende fransk, dels fordi den engelske flåde netop på dette tidspunkt var langt svagere end normalt på grund af manglende vedligeholdelse. Denne konjunktur udgjorde ingen virkelig fare for Danmark—Norge, men indeholdt som tidligere omtalt visse chancer for gevinster.

I denne situation, der altså var kendetegnet ved gevinstchancer i Norden, sikkerhedsrisici i Nordtyskland og et hovedsystem, som frigjorde England til støtte for, hvad Schulin måtte anse for dets interesser i Nordtyskland, vovede Schulin ikke at tilslutte sig Frankrig og Sverige. Dette kunne nemlig have medført en koalition bestående af Rusland, Preussen, England-Hannover og måske Holland rettet imod Danmark og med tilstrækkelig magt til at gøre en fransk hjælp højst usikker. Den danske sydgrænse ville så ligge åben, og denne formidable trusel

⁵¹ Söhlenthal t. Schulin 7.11. og 9.12.1738. RA, TKUA, spec. del. England B 96.

⁵² Jessen t. Schulin 7.1.1739. RA, TKUA, spec. del. Relations aus Berlin 1739 og Frankenau t. Christian VI 3.1.1739. RA, TKUA, spec. del. Relations aus Wien 1739.

undgik Schulin ved at tilslutte sig England, men han måtte samtidig sælge Danmarks interesser i det nordiske bisystem. Kort tid efter at Danmark var gået med England, modtog Schulin efterretning om, at den engelsk/hannoveranske-preussiske tilnærmelse ikke var blevet til noget.⁵³ Dette fjernede den aktuelle mulighed for, at Danmark kunne komme til at stå alene overfor det nordtyske bisystems to øvrige dominerende magter. Alligevel satte det sig ingen spor i Danmark—Norges udenrigspolitik. Schulin holdt fast ved Danmark—Norges alliance med England. Senere, den 24. april, fik Schulin indberetning fra Lynar i Stockholm om, at Sverige ville nærme sig Preussen. Det ville sende Rudenschiöld til Berlin med tilbud om, at Preussen kunne få Kurland, hvis det ville gå med Sverige mod Rusland. Dette skridt støttedes af en fransk-preussisk forhandling.⁵⁴ Et par dage efter modtog Schulin en depeche fra Griis i Holland, der også omtalte rygterne om en fransk-preussisk forhandling.⁵⁵ Endelig fik han fra Jessen i Berlin besked om, at Frankrig og Preussen forhandlede. Forhandlingerne skulle ganske vist ikke dreje sig om Jülich og Berg, men Preussen var helt afhængig af Frankrig.⁵⁶ Jessens indberetning er desværre ikke påtegnet nogen modtagelsesdato, men det normale var, at postgangen mellem Berlin og København tog mellem 3 og 5 dage, så Schulin har sandsynligvis haft indberetningen mellem den 25. og 27. april. Selvom det nu stod Schulin klart, at Sverige og Frankrig søgte at hverve Preussen som deltager i en krig mod Rusland, holdt han fast ved traktaten med England og ratificerede den d. 28. april.

Men allerede i sin næste indberetning korrigerede Jessen delvis sine oplysninger. Den fransk-preussiske forhandling skulle nu virkelig dreje sig om Jülich og Berg, og Frankrig var samtidig ved at afslutte traktater, hvis indhold Jessen dog ikke kendte, med kurfyrsterne af Köln, Bajern og Pfalz. Denne indberetning modtog Schulin d. 1. maj,⁵⁷ og den kom med nogen forsinkelse sandheden nær, idet Frankrig d. 5.4.1739 havde sluttet en hemmelig overenskomst med Preussen, hvorved Jülich og Berg deltes mellem Preussen og Pfalz. Dette betød en styrkelse af Preussen, og det var imod Østrigs interesser og et brud på den tidligere fransk-østrigske enighed om spørgsmålet. Østrig kunne imidlertid ikke modsætte sig den franske politik, fordi det var afhængig af den franske mægling i dets tabte krig mod Tyrkiet. Traktaten må altså anses for yderligere at have styrket Frankrigs indflydelse i Tyskland, idet det nu havde sikret sig afgørende påvirkningsmuligheder overfor både Østrig og Preussen og dermed yderligere havde isoleret England-Hannover.

Efter den sidste indberetning fra Jessen måtte det for Schulin se ud, som om det var sikkert, at der var territoriale realiteter på forhandlingsbordet mellem Frankrig og Preussen, hvorefter en preussisk krigsdeltagelse på svensk side ikke var umulig. Dette fik Schulin til at overveje sin stilling. Han skrev nemlig til Lynar d. 2. maj, at Lynar skulle være yderst opmærksom på ethvert rygte om

⁵³ Jessen t. Schulin 25.3.1739. RA. TKUA, spec. del. Relationes aus Berlin, 1739.

⁵⁴ Lynar t. Schulin 14.4.1739. RA. TKUA, spec. del. Relationes aus Schweden 1739.

⁵⁵ RA. TKUA. Geheimekonseilet, Protocollum consilii regis sanctioris bd. 21.

⁵⁶ Jessen t. Schulin 22.4.1739. RA. TKUA, spec. del. Relationes aus Berlin 1739.

⁵⁷ Jessen t. Schulin 26.4.1739. RA. TKUA, spec. del. Relationes aus Berlin 1739.

de svensk-preussiske forhandlinger.⁵⁸ Endelig modtog Schulin d. 4. maj besked fra Schulenburg i Paris om, at Frankrig lod 50 bataljoner fodfolk og det nødvendige kavalleri rykke mod grænsen til Tyskland. I samme depeche meddelte Schulenburg, at overenskomsten mellem Spanien og England ikke var holdbar, og at begge stater foretog flåderustninger.⁵⁹ I løbet af de 1½ måned, der var forløbet mellem undertegnelsen af den dansk-engelske traktat og den danske tilnærmelse til Frankrig og Sverige, var de træk, som Schulin tillagde vægt i den internationale politiske situation, ændret. I det nordtyske bisystem var enhver trusel faldet bort, samtidig med at Steinhorstkonflikten var afviklet. I det nordiske bisystem var Rusland stadig svækket på grund af sin krig med Tyrkiet, og Sverige søgte støttet af Frankrig at trække Preussen med ind i en krig mod Rusland. Denne krig kunne let resultere i en styrkelse af Sverige og Preussen, uden at Danmark—Norge fik gevinst. Det ville betyde, at Danmark kom til at stå relativt svagere både i det nordiske og i det nordtyske bisystem. Endelig var der udsigt til, at England og Spanien måtte engagere sig i en søkrig, der ville binde væsentlige engelske ressourcer i Vestindien. Så ville England hverken kunne støtte egne eller hannoveranske vitale interesser i Nordtyskland. Samtidig gjorde Frankrig sig åbenbart rede til både politisk og militært at gribe ind i det tyske rige, endda i forståelse med både Preussen og kejseren, der stadig ikke kunne lægge sig ud med Frankrig på grund af den dårlige vending Østrigs krig med Tyrkiet havde taget. Kort sagt: Da Schulin nærmede sig Sverige og Frankrig havde de politiske konjunkturer ændret sig, således at Danmarks sikkerhedsinteresser i Nordtyskland var tilgodeset, og gevinstmulighederne i det nordiske bisystem stadig var de samme.

Den 24. april kom den engelsk-danske traktat tilbage til København til ratifikation. Den 28. april blev den ratificeret. Ratifikationen betyder, at de ændrede træk i det nordiske bisystem, hvor den svenske regering søgte støtte hos Preussen, og i det nordtyske bisystem, hvor der ikke længere var tale om en hannoveransk-preussisk forståelse, ikke hindrede den endelige stadfæstelse af den dansk-engelske traktat. Men da Schulin fik sikkerhed for, at der ikke blot var tale om et svensk forsøg på at spænde Preussen for sin egen vogn, men at der var tale om en reel mulighed for en svensk-preussisk-fransk tilnærmelse, så blev han betænkelig.

Schulins endelige politiske kovending kender vi fra Chavignys indberetning dateret d. 5. maj.⁶⁰ Det var dagen efter, at Schulin havde modtaget besked om det sandsynlige udbrud af en engelsk-spansk konflikt og om den franske vilje til militært at gøre sig gældende i umiddelbar nærhed af det nordtyske bisystem. Efter endnu nogle dages betænkningstid havde Schulin en hel aktionsplan færdig angående det fransk-svensk-danske forhold. Planen var udformet under hensyntagen til den få dage forinden ratificerede traktat med England, idet det var en forudsætning for planens udførelse, at det kunne ske i hemmelighed.⁶¹

Det betyder, at for Schulins handlinger havde det afgørende været en analyse

⁵⁸ Schulin t. Lynar 2.5.1739. RA. TKUA, spec. del. Sverige C 285.

⁵⁹ Schulenburg t. Schulin 24.4.1739. RA. TKUA, spec. del. Frankrig B 87.

⁶⁰ Chavigny t. Amelot 5.5.1739. AMAE, corr. pol. 111.

⁶¹ Chavigny t. Amelot 12.5.1739. AMAE, corr. pol. 111.

af den samlede politiske situation i hovedsystemet og de bisystemer, Danmark havde umiddelbare interesser i. Udviklingen i hovedsystemet var for Schulin af storst betydning, idet den politiske situation her var afgørende for, hvilke stormagter, der i givet fald kunne gøre deres interesser gældende i bisystemerne. Samtidig var det af stor betydning, at stormagten ikke blot kunne, men også ville hævde sig i bisystemet. Derudover iagttog Schulin også nøje udviklingen i de bisystemer, Danmark var bundet til. Her prioriterede han det nordtyske bisystem højere end det nordiske, fordi han mente, at det kun var fra det nordtyske bisystem, at Danmark under visse politiske konjunkturer var truet. Først når sikkerhedsinteresserne var tilgodeset ved en samlet bedømmelse af udviklingen i det nordtyske bisystem under indtryk af udviklingen i hovedsystemet, tillod Schulin sig at søge de danske mål gennemført, der sigtede på at opnå politiske eller territoriale gevinster i det nordiske bisystem.

Schulins tilnærmelse til Frankrig—Sverige i forsommeren 1739 skyldtes hverken forhåbninger om at få etableret en nordisk union eller almene hensyn til den politiske situation i Norden. Tilnærmelsen skyldtes, at udviklingen i bisystemerne og særligt i hovedsystemet sikrede de danske interesser i Nordtyskland, hvorefter Danmark havde ryggen fri til at søge at gennemføre nøje definerede mål i Norden. Disse mål havde Danmark haft længe, men arbejdet på at nå dem var helt underkastet skiftende politiske konjunkturer, som Danmark selv kun havde begrænset indflydelse på.

V.

Gennemgangen af de årsager, der drev Danmark til at nærme sig Sverige og Frankrig, giver anledning til at slutte op om den retning indenfor litteraturen, der hævdede, at det ikke var Frankrigs udenrigspolitiske hovedmål at knuse Østrig eller formindske dets indflydelse. Gennemgangen styrker den nu dominerende opfattelse, at der eksisterede en vis fransk-østrigsk forståelse, og den peger på, at Fleurys politiske hovedsigte var rettet mod at svække England. At Frankrigs politik i Norden var rettet mod Rusland kan ikke diskuteres. Men den skyldtes næppe ønsket om derved at unddrage Østrig Ruslands støtte. Det bevises ved, at Frankrig under Københavnsrådet gik så stærkt ind for den offensivt tænkte triplealliance, at det endda ville betale Danmark årlige subsidier på måske 400.000 écus, altså betydeligt mere end Frankrig skulle betale Sverige. Frankrig gik så hårdt ind for denne »dyre« politik på et tidspunkt, hvor dets fredsmægling mellem Tyrkiet og Østrig så ud til at ville lykkes, primært fordi krigens forløb havde vist, at Østrig ikke kunne klare sig overfor Tyrkiet. Ved sin mægling mellem Østrig og Tyrkiet havde Frankrig allerede skilt Rusland og Østrig. Dette betyder, at Frankrigs nordiske politik ikke var nødvendig for at styrke dets position overfor Østrig. Derimod ville det øjeblikkeligt styrke Tyrkiet overfor Rusland. Dette kunne medføre flere fordele for Frankrig. Dels ville det bevare Tyrkiet som europæisk stormagt. Det betød en fortsat østrigsk afhængighed af Frankrig på grund af den latente trussel fra Tyrkiet. Dels var det samtidig en gevinst for Frankrigs handelsinteresser i Tyrkiet og i det østlige Middelhav. Endelig var denne politik vendt mod England. England var bortset fra på Middelhavet den do-

minerende handelsnation. Ved sin opslutning bag Spanien i dets uoverensstemmelser med England om forholdene på Antillerne førte Frankrig en politik, der ville føre det mod en konfrontation med England. I denne konfrontation kunne Frankrig ved en heldigt gennemført nordisk politik lukke Østersøen, der var af største betydning for England. Frankrig kunne dermed gøre den alliance, som England fra februar 1739 forhandlede med Rusland betydningsløs.

Fleurys politik gik altså ud på at opnå fordele overfor de øvrige stormagter, særlig England. Midlerne Fleury brugte, var tilsyneladende at hindre de stormagter, som Frankrigs interesser var i modsætning til, i at få fordele i bisystemerne, samtidig med at han søgte at isolere dem overfor hovedsystemets øvrige stormagter enten ved direkte at vinde indflydelse over disse stormagter eller indirekte ved at vinde indflydelse over for stormagterne ved at udnytte forholdene i bisystemerne. Denne politik var ikke blot beregnet på at opnå øjeblikkelige fordele. Den sigtede også på at opretholde en for Frankrig fordelagtig politisk konjunktur på langt sigt og på at drage fordel af den politiske udvikling i bisystemerne. Denne udvikling skabte Frankrig selv for at kunne påvirke den fremtidige konjunkturudvikling i hovedsystemet til egen fordel. Frankrigs politik så ud til at lykkes i Norden og i hovedsystemet, og dette viser en væsentlig forskel på en lille magt og en stormagt. Den lille magt må søge at udnytte de skiftende konjunkturer efter de muligheder, de byder, mens stormagten selv skaber konjunkturudviklingen både i bisystemerne og i hovedsystemet.

VI.

Københavnsrådet fik betydning for forholdene både i det nordiske bisystem og i hovedsystemet på kort og på længere sigt. På kort sigt øgede det Frankrigs muligheder for at gennemføre sine interesser i hovedsystemet ved at lægge øget pres på Rusland i dets forhold til Tyrkiet.

I det nordiske bisystem syntes grunden lagt for en forskydning af magtbalancen til gunst for Danmark og Sverige. Københavnsrådet gjorde konjunkturerne for svensk tilbageerobring af de baltiske provinser endnu bedre, samtidig med at Danmark fik store fordele af dette møde. Det tillod nemlig, at man under de hastigt skiftende politiske konjunkturer i det nordtyske bisystem kunne føre politik på to planer. Et hemmeligt og et officielt. Dermed var Danmark ligegyldigt hvilken konjunktur, der var den herskende, dækket ind, således at det i alle tilfælde kunne tilgodese sin sikkerhedspolitik, og under gunstige konjunkturer, d.v.s. i tilfælde af hannoveransk-preussisk fjendskab og engelsk udelukkelse af bisystemet, kunne det forfølge sine mål i det nordiske bisystem. Denne mulighed for at føre både en officiel og en hemmelig politik i overensstemmelse med hver sit sæt af politiske forudsætninger var en stor fordel i sig selv for en mindre stat, hvis politiske muligheder, således som Schulin åbenbart opfattede dem, især bestod i at udnytte skiftende konjunkturer.

På lidt længere sigt betød udviklingen i den franske mægling mellem Østrig og Tyrkiet og Københavnsrådets støtte til den svenske trussel mod Rusland, at det også lykkedes Frankrig at mægle en fred mellem Tyrkiet og Rusland, som i betragtning af de russiske militære sejre syntes fordelagtig for Tyrkiet. Desuden

bidrog den fransk-danske tilnærmelse til den isolering af England i Europa, som Frankrig drog fordel af ved at hjælpe Spanien mod England. Endelig forbedrede den franske dominans i Norden dets muligheder for at gribe ind i det tyske rige i den østrigske arvefølgekrigs første år. Københavnsrådet var altså en gevinst for Frankrig både på kort og længere sigt.

For det nordiske bisystems stater fik mødet mindre heldige følger på lidt længere sigt. For Rusland skyldtes det delvis, at mødet i praksis satte dets defensivalliance med Danmark ud af spillet og dermed øgede den svenske trussel, som hindrede Rusland i at forfølge sine interesser til bunds andet steds. For Sverige blev mødet af afgørende betydning for dets vurdering af Danmarks holdning til en svensk revanchekrig. Her var det indtryk Gyllenborg fik af Tessins indberetninger, at Danmarks støtte direkte ved krigsdeltagelse eller indirekte ved ikke at opfylde defensivalliancen med Rusland og holde sig neutralt i den grad var sikker, at det ikke ville være nødvendigt at betale noget for det. Og hvis Danmarks aktive støtte var nødvendig, ville betalingen herfor være begrænset til en andel af det vundne. Dette var i modstrid med Københavnsrådets aftaler, og derved bidrog det til de mange svenske fejlregninger, der førte frem til først krigen og senere nederlaget overfor Rusland. Den efterfølgende fredsslutning forrykkede yderligere den nordiske magtbalance til Ruslands fordel og gjorde en varetagelse af Danmarks interesser i det svenske tronfølgespørgsmål meget vanskelig.⁶² Denne uheldige udvikling for Sverige og Danmark skyldtes dog mere den politiske konjunkturudvikling, der gjorde sig gældende mellem Københavnsrådet og 1742, men Tessin kan dog ikke på dette felt fritages for at have gjort et realistisk beslutningsgrundlag for den svenske regering vanskeligere.

Derimod var Københavnsrådet gunstigt for Danmarks stilling i det nordtyske bisystem på lidt længere sigt, hvor det ligesom på kort sigt satte Danmark i stand til at føre politik på to planer. Mødet lagde et solidt grundlag for Danmarks tilnærmelse til Frankrig. Dermed var Danmark i en gunstig udgangssituation under den østrigske arvefølgekrigs første fase, da Frankrig var den dominerende magt i Tyskland.

VII.

Københavnsrådet forløb i tre faser. I den første enedes Schulin og Chavigny om et oplæg til de senere afgørende forhandlinger. Oplægget bestod af et næsten færdigforhandlet allianceprojekt mellem Danmark—Norge og Frankrig og af en køreplan for forhandlingerne om en offensiv triplealliance mellem Danmark—Norge, Sverige og Frankrig vendt imod Rusland. Mødets anden fase endte efter langtrukne forhandlinger med en krise, der satte alt på spil.

Mødets tredie fase førte frem til enighed om triplealliancens generelle såvel som specielle sigte. Hermed blev både Sveriges, Frankrigs og Danmark—Norges mål accepteret, samtidig med at forhandlingens og triplealliancens hemmeligholdelse blev en forudsætning for det videregående arbejde. Frankrig betalte for

⁶² Se bl. a. O. Nielson, Danmarks upptrådende i Den Svenska Tronföljarefrågan 1739–1743, I–IV, Malmö 1874–1901.

triplealliancen ved at gå ind på den bilaterale traktat. Her fik Danmark de sikkerhedsgarantier, som Schulin anså for nødvendige, og Frankrig satte Danmark—Norge i stand til at optræde offensivt ved de store subsidier, der var tilstrækkelige til at underholde 20.000 mand. Triplealliancen skulle føre til en magtfor skydning i Norden, således at Sveriges og Danmark—Norges magt øgedes, mens Ruslands blev mindre. Det skulle ske ved, at Danmark—Norge skulle have Bohus len tilbage og sine interesser i det svenske tronfølgespørgsmål tilgodeset, mens Sverige skulle genvinde ihvertfald en del af sine gamle baltiske provinser.

Alle forhandlerne optrådte meget selvstændigt på mødet. Chavigny kunne gøre det, fordi der ikke stilledes krav til ham, som han ikke kunne honorere indenfor rammerne af sin instruks. Schulin havde også dækning for sin optræden, da Christian VI i sin tillid til ham havde overladt ham ikke blot at føre de daglige udenrigspolitiske forretninger, men også på egen hånd at tage stilling til vitale sikkerhedsspørgsmål. Derimod havde Tessin ikke dækning for sin selvstændige optræden, og han måtte derfor forvride forhandlingernes forløb og resultater i sine indberetninger.

Det, der prægede forhandlingernes gang, var forhandlerenes gensidige mistillid delvis på grund af deres manglende viden om modpartens motiver. Truslen om forhandlingssammenbrud stod overfor udsigten til succes, og alle forhandlerne søgte at udnytte tiden som pression overfor modparten. Frankrigs årsager til at drage Danmark—Norge ind i triplealliancen var at hindre Rusland i at gå imod franske interesser, at isolere England i Europa og lukke det ude af et bisystem, som var af største betydning for hele dets stormagtsstilling. Frankrig havde hermed arrangeret de politiske konjunkturer således, at det uden fare i Europa syntes at kunne tage et opgør med England. Dette opgør kom i 1740, kort efter at Frankrig og Danmark—Norge havde udvekslet den foreløbige bilaterale traktat og de kongebreve, som Schulin og Chavigny var blevet enige om på Københavnsmødet. Danmark—Norges politiske mål var i høj grad konkrete, veldefinerede og indbyrdes prioriterede. For Schulin var sikkerheden det vigtigste, og den var afhængig af situationen i Nordtyskland. Dernæst ønskede han en ændring af den nordiske magtbalance til Danmark—Norges og Sveriges fordel. Endelig blev helt tidsbestemte fordele som f. eks., at der i det svenske tronfølgespørgsmål skulle tages hensyn til danske interesser, inddraget som et mål for den dansk-norske udenrigspolitik.

For at nå målene anvendte Schulin først og fremmest diplomatiet, men han og Christian VI ville i givet fald ikke vige tilbage fra at bruge den krigsmagt, der i løbet af trediverne var blevet brugt store summer på at opruste. I sin anvendelse af diplomatiet måtte Schulin underkaste sig den kendsgerning, at Danmark havde interesser i to bisystemer. Her kunne de politiske konjunkturer enten trække i samme eller i modsat retning. Disse politiske konjunkturer skabtes kun i mindre udstrækning af Danmark—Norge selv, og de var i højere grad afhængige af andre staters, deriblandt stormagters, politik. Problemerkens alvor tillod ikke Schulin at vente på, at konjunkturer blev til kendsgerninger. Han blev nødt til at søge at beregne den politiske konjunkturudvikling uden dog at lade sine skridt blive afgjort af rygtedannelser. Disse problemer havde han i foråret 1739

to »løsninger« på. Den ene var at kræve indberetninger om konjunkturskabende forhandlinger bekræftet fra flere sider. Den anden var at føre politik på to planer, et officielt og et hemmeligt.

Både mål og midler i Danmark–Norges udenrigspolitik var underkastet de internationale politiske konjunkturer. Her er det af særlig interesse at iagttage Schulins syn på forholdet mellem hovedsystemet og bisystemerne. Schulin anså forbindelsen mellem hoved- og bisystemerne for afgørende for bisystemernes konjunkturer. Det afgørende for Schulin i sit syn på stormagter var, at de ikke blot ville, men at de også var i stand til at gribe ind i bisystemerne. Og bisystemernes konjunktur afgjordes så i Schulins øjne af både de aktivt engagerede stormagter og af de lokale magter. Således skyldtes Schulins tilnærmelse til Sverige og Frankrig, at han kunne forfølge Danmark–Norges politiske mål i Norden uden at løbe nogen sikkerhedsrisiko i Nordtyskland, og at han ikke behøvede at regne med en engelsk flåde i Østersøen. Den analyse, der lå til grund for Schulins politik, tog altså hensyn både til hovedsystemet, til bisystemerne og til forholdet imellem dem. Dette medførte en overordentlig følsom politik, som i sommeren 1739 bragte Danmark–Norge i en gunstig situation.

Summary

In the winter 1738/39 Denmark–Norway negotiated treaties with both England and France. In joining France Denmark–Norway would support Sweden in its desire for war with Russia, while in joining England Denmark–Norway would contribute to maintain the peace in the Baltic. In March Denmark–Norway signed the treaty with England, but already in May Schulin, the Danish foreign minister, presented a plan for a Danish approach to France and Sweden to Chavigny, the French ambassador. They agreed rather easily upon how this rapprochement could be carried out. On June 22th Tessin, the Swedish ambassador, on his way to Paris, came to Copenhagen, and negotiations about a triple-alliance started. The scheme seemed to be abortive because of Tessin's lack of precise instructions, and because Schulin demanded that Sweden should give Denmark "Bohus Len" for its participation in an undertaking against Russia, but on July 9th Chavigny managed to arrange a last meeting between Tessin, Schulin and himself. Here it was decided that a provisional, secret triple- or quadruple-alliance (Spain could be included) was to be finally prepared in Paris. It should aim at a Swedish–Danish war against Russia, and Denmark–Norway was to have "Bohus Len" from Sweden and certain advantages in connection with the Swedish succession, probably the very throne. The coming into force of the treaty should provisionally be ensured by letters between the French and the Danish kings, and the alliance was to be signed before the attack upon Russia and after the expiration of the Danish–English treaty. Denmark was to begin to use the subsidies from England on armaments at once. Both Schulin and Tessin acted very independently, but Tessin went far beyond his instructions and therefore tried to hide it in his reports.

Schulin based his foreign policy on an analysis of the European political system. In March he had given up possible gains in the northern (Baltic) sub-system by joining England. It was due to the fear for a rapprochement between Prussia and England–Hannover which would command northern Germany and threaten the security of Denmark. This threat did not exist any longer by the end of April and the beginning of May. Prussia had been won for France, England faced a naval war with Spain, and France seemed to prepare itself for making its influence felt in Germany. Therefore Denmark–Norway could pursue its interests in the northern sub-system. What mattered for Schulin in the main system was which of the great powers could make its influence actively felt in the subsystems which were of greatest importance for Denmark–Norway, and in the sub-systems the situation in northern Germany was of greater importance to Denmark than the situation in the northern sub-system. The Copenhagen meeting was a great succes for France, because it enabled it to threaten Russia into making peace with the Ottoman Empire, and because it isolated Britain in the northern sub-system, which was of the utmost importance for her.